

Verder bouwen aan Brede Welvaart in Limburg

*Ruimte voor onderzoek,
initiatief en samenwerking*

**Verder bouwen
aan Brede Welvaart
in Limburg**

*Ruimte voor onderzoek,
initiatief en samenwerking*

Voorwoord

De transitie naar een samenleving die Brede Welvaart omarmt, is complex en uitdagend. Dit boekje dient als een platform waar bestuurders, beleidsmakers en professionals hun perspectieven en initiatieven bij deze transitie delen.

In een wereld die sneller verandert dan ooit tevoren, staat Nederland voor een reeks ongekende uitdagingen die zowel ons dagelijks leven als onze toekomstige welvaart beïnvloeden. De vergrijzing en digitalisering van onze samenleving, stagnerende economische groei, verschuivende geopolitieke verhoudingen, en groeiende sociale ongelijkheid zijn slechts enkele van de complexe vraagstukken waarmee we worden geconfronteerd. Daarnaast plaatsen klimaatverandering en biodiversiteitsverlies een ongekende druk op de leefbaarheid van ons land en de wereld als geheel.

Deze ontwikkelingen brengen ons bij het kernconcept van dit boekje: Brede Welvaart. Het is een oproep tot actie voor een economisch, sociaal en ecologisch welvarend Nederland, zowel nu als in de toekomst. Dit vereist een bewuste focus op de impact van ons handelen op huidige en toekomstige generaties.

Hoewel de brede welvaartsontwikkeling volgens de SER (2024) gemengde resultaten laat zien - variërend van stijging van het mediaan besteedbaar inkomen per huishouden, daling van het aantal slachtoffers van misdaden en de toename van de tevredenheid van werknemers met hun werk, tot zorgen over psychische vermoeidheid, financiële onzekerheid en achteruitgang van de biodiversiteit en waterkwaliteit - is de boodschap duidelijk: er is werk aan de winkel. In dit licht kijken we naar regionale perspectieven en initiatieven die bijdragen aan het aanpakken van deze uitdagingen.

Limburg vormt een mooi voorbeeld van hoe Euregionale benaderingen en innovaties kunnen bijdragen aan het bevorderen van Brede Welvaart. Het is mijn hoop dat dit boekje niet alleen inzicht biedt, maar ook motiveert tot actie.

Ik wens u veel leesplezier,

Prof. Dr. Jol Stoffers

*Lector Employability, Zuyd Hogeschool
Bijzonder hoogleraar Employability, Open Universiteit
Research fellow ROA, Universiteit Maastricht
Wetenschappelijk directeur, NEIMED Sociaal-Economisch Kenniscentrum*

**Zuyd
Hogeschool** **ZU
YD**

 Open Universiteit

 **SOCIAAL-ECONOMISCH
KENNISCENTRUM**
neimed

Colofon

Maart 2024

Interviews en redactie: Karin Dormans, De Heldermakerij
Fotografie en Omslag: Roy Wanders, Creative Wanders
Vormgeving: Tom Oude Vrielink, Studio T77
Ondersteuning: Monique Mathissen, NEIMED
Project coordinatie: Omar Habets, Zuyd Hogeschool & NEIMED

Inhoudsopgave

Brede Welvaart is balans zoeken	
Martijn van den Heuvel over wat een middelgrote stad kan doen	6
Wat voor mens – regio – land - wereld willen we zijn?	
Ron Coenen over wat er nodig is voor de toekomst	10
Bouwen aan de toekomst van studenten	
Francie Faes en Edith Geurts van Kessel over de aandacht voor het welbevinden op Zuyd Hogeschool	14
Bestendige welvaart vraagt om duurzame keuzes	
Dor van Bilsen over het tegengaan van welvaartstekort	20
Hoe blijven we als regio in beweging?	
Jol Stoffers over interactie en regionale transities	26
Een coalitie die niet alleen iets wil doen, maar die vooral ook handelt	
Dorothe van den Bosch over het belang van Regio Deals voor Brede Welvaart	30
Brede Welvaart gaat over rechtvaardigheid	
Maja Ročak over het recht op erkenning en inspraak	34
Sociale cohesie in de samenleving en bij Zuyd Hogeschool	
André Postema over het behoud van sociaal kapitaal	40
Veiligheid als basis voor ontwikkeling	
John Bloebaum over een belangrijke bouwsteen voor welvaart en welzijn	44
Materiële welvaart gaat om veel meer dan inkomen	
Bart Frijns over het belang van financiële geletterdheid	48
Grensoverstijgend contact is een <i>must have</i>	
Vincent Pijnenburg over de noodzaak van samenwerken in de grensregio	52
De menselijke maat	
Gaby Vanhommerig over kleinschaligheid door infrastructurele verbindingen	56
Samenvatting	60

Brede Welvaart is balans zoeken

Martijn van den Heuvel over wat een middelgrote stad kan doen

.....

Midden-Limburg, met centrumgemeente Weert, stond in 2021 op de vijfde plaats qua Brede Welvaart. Inmiddels dreigt er echter een kentering door de dubbele vergrijzing en de ontgroening ziet wethouder Martijn van de Heuvel. Het huidige stadsbestuur baseert zijn keuzes zoveel mogelijk op behoud van het goede in een sterk veranderende samenleving en economie.

‘Weert is een heel aantrekkelijke, complete woonplaats. We hebben een hoog voorzieningenniveau met scholen, een ziekenhuis, een NS-station, een theater, een museum - het is er allemaal in een passende schaalgrootte, gemakkelijk bereikbaar en toegankelijk. Dat geldt ook voor het buitengebied; je zit vanuit elke wijk snel in een natuurgebied.’ Martijn van den Heuvel voelt zich enorm thuis in zijn stad. ‘Ik woon en werk graag in Weert; alle voorzieningen zijn aanwezig en mijn vier kinderen kunnen veilig naar school. Maar ik maak me soms zorgen over de toekomst. De dynamiek in onze regio is aan het veranderen. Aan de ene kant hebben we Brainport, de snelst groeiende economie van Europa en aan de andere kant gaan we nu echt de gevolgen van de dubbele vergrijzing merken. We zullen tijdig moeten zorgen dat we onderwijs, openbaar vervoer, zorg- en andere voorzieningen op niveau houden als oudere generaties met pensioen gaan of wegvallen. In Weert is nu nog zoveel bedrijvigheid dat er theoretisch voor iedere werkende inwoner een baan is. Maar als bedrijven door de vergrijzing geen medewerkers meer kunnen vinden, vestigen ze zich elders, óf ze trekken buitenlandse arbeidskrachten aan waarvoor dan ook een woning beschikbaar moet zijn. Omdat we weinig hoger beroepsonderwijs in de stad hebben, vertrekken al veel jongeren naar Eindhoven en verder. Het is maar de vraag of ze ooit terugkomen. De aantrekkingskracht van Eindhoven is enorm. Ook weten jongeren nauwelijks wat voor prachtige hightech maakbedrijven hier liggen.’

Armoedebeleid

De portefeuille van Martijn van den Heuvel, die inmiddels zeven jaar wethouder is, omvat arbeid & inkomen, economie, sport, recreatie en toerisme, regionale samenwerking, strategische visie, omgevingsvisie en een wijkontwikkelingsplan. ‘Zoals eigenlijk alles wat de gemeente doet, heeft mijn werkterrein te maken met Brede Welvaart’, vindt hij. ‘Wij richten ons op een bestaan met perspectief voor iedere inwoner. Daarbij gaat de aandacht met name uit naar de mensen die dat niet zelfstandig voor elkaar krijgen. Dat betekent dat we al

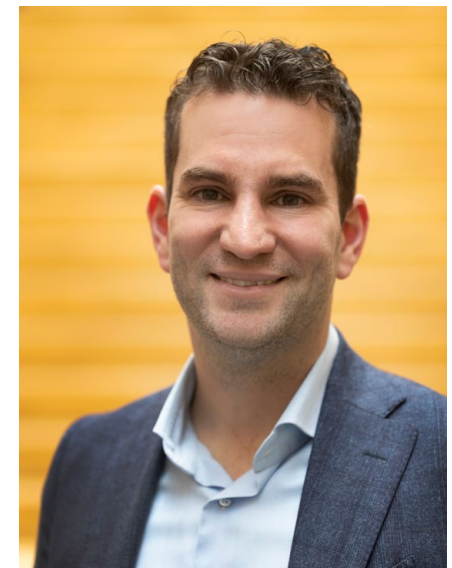
jaren armoedebeleid hebben.’ Weert heeft, net als elke stad, wijken die extra aandacht nodig hebben. Op een bevolking van ruim 50.000 inwoners zijn er rond de duizend kinderen die in armoede leven. ‘Voor die kinderen is er in de zomervakantie niet veel te doen en dus hebben ze ook niks om over te praten als ze weer op school zitten. Daarom hebben we in samenwerking met de lokale ondernemers een zomerpakket samengesteld met kaartjes voor de bioscoop, de natuurplas, het zwembad, de speeltuin, het klimbos, enzovoort. We willen dat kinderen en jongeren perspectief hebben op mee kunnen doen met hun leeftijdgenoten. We zetten in op de jeugd, waar we de verslavingen en daarmee de schulden zien toenemen. We zetten acties op, zoals de Heppie Box voor de kerst. We regelen een busreis naar de Efteling en we hebben een vakantiebungalow voor gezinnen in armoede, waar ze mede door donaties van lokale ondernemers onbekommerd een weekend of midweek gebruik kunnen maken van alle faciliteiten...’

Pleisters plakken

‘Met het oog op Brede Welvaart doen we als gemeente wat in onze macht ligt. Ook onze lokale arbeidsmarktagenda is gericht op perspectief, op bestaanszekerheid en welzijn. We helpen ouders bijvoorbeeld om aan het werk te gaan, ervan uitgaand dat werken loont. Er is een intensief begeleidingstraject voor alleenstaande moeders om datgene wat hen in de weg staat om aan het werk te gaan, op te lossen. Inmiddels is er ook een groep met mannen gestart. Vanwege de landelijk geldende regelgeving raakt een eerlijkere verdeling van de welvaart echter verder uit het zicht en zijn we als gemeente vooral bezig met “pleisters plakken”.’ Martijn van den Heuvel zit in de VNG-commissie Participatie, Schuldhulpverlening en Integratie (PSI) om het huidige en nieuwe kabinet te adviseren. ‘De crux zal zijn om zaken voor de burger te vereenvoudigen, zoals de toeslagen en het belastingstelsel, zodat – meer - werken ook echt loont. Inwoners zien door de bomen het bos niet meer, het moet allemaal eenvoudiger en begrijpelijker. Op dit moment wordt er ook gewoon misbruik gemaakt van die complexiteit, waardoor inwoners niet aan het werk gaan of niet willen uitbreiden in uren. Begrijpelijk vanuit het perspectief van die inwoner, maar in mijn ogen niet wenselijk in het belang van onze Brede Welvaart. Natuurlijk vraagt dat ingrijpende veranderingen en die kosten veel tijd. Er is lef voor nodig maar het is hoog tijd om ermee te beginnen vanuit het Rijk.’

Brainport Eindhoven

Weert voelt inmiddels ook de druk van de uitdijende Brainport Eindhoven, waar behoefte is aan honderdduizend nieuwe woningen voor de vele werknemers in de bloeiende techsector.

‘We hebben het geluk van onze ligging: op een kwartier afstand met de intercity die heel frequent rijdt. Maar er is een harde grens tussen Limburg en Brabant. De miljarden voor de Brainport komen alleen ten goede aan Zuidoost-Brabant en dat geldt ook voor nieuwe OV-verbindingen. De plannen stoppen bij de provinciale grens, waarmee kansen niet worden benut. We zijn met de Brainport een verkenning gestart om wederzijds oplossingen te kunnen bieden voor de vraagstukken van de toekomst.’ Wethouder van den Heuvel noemt er enkele: ‘Overall is ruimte voor nodig en daar moeten we keuzes in maken: de energietransitie, de natuur, de economie, nieuwe woningen, bestaanszekerheid voor iedereen. Nu al zien we dat onze eigen starters op de woningmarkt minder kans hebben om een woning te bemachtigen. Ik hoop dat we onze identiteit als levendige, Bourgondische stad waar nog veel dialect wordt gesproken, kunnen behouden en versterken.’

‘Voor het realiseren van de doelen voor Nederland, ook die op het gebied van Brede Welvaart, is de regio essentieel. Daarbij moet rekening gehouden worden met de unieke uitdagingen van elke regio, die alleen aangepakt kunnen worden met de kennis en daadkracht van de mensen in die regio.’

Nodig

Wat daarvoor nodig is? ‘Laten zien wat Weert te bieden heeft, want dat weten nog te weinig mensen. En als ze Weert bezoeken, hoor ik louter positieve reacties. Daarbij hoort ook arbeidsmarktcommunicatie om jonge mensen te wijzen op wat Weert te bieden heeft: innovatieve werkgevers, veel ruimte en natuur, betaalbare huizen met tuin, alle voorzieningen binnen handbereik. Samenwerking bijvoorbeeld in de triple helix. Maar ook met de Europese hotspot Brainport Eindhoven. We hebben daarmee goud in handen. Limburg heeft alles in huis om daarbij aan te haken en zal zijn medewerking moeten verlenen aan die strategische tech hotspot. Verder ben ik blij dat Den Haag is gestart met het programma “Elke regio telt”. De focus op de grote steden blijkt voor een belangrijk deel van Nederland niet effectief. Voor het realiseren van de doelen voor Nederland, ook die op het gebied van Brede Welvaart, is de regio essentieel. Daarbij moet rekening gehouden worden met de unieke uitdagingen van elke regio, die alleen aangepakt kunnen worden met de kennis en daadkracht van de mensen in die regio. Rijk en regio kunnen het beste samen werken aan het verbeteren van leven, wonen en werken van inwoners en ondernemers. Het coalitieakkoord in Limburg geeft wat mij betreft precies weer waar het om gaat: “Elke Limburger telt!”

Wat voor mens – regio – land – wereld willen we zijn?

Ron Coenen over wat er nodig is voor de toekomst

Iedereen doet mee, inclusie, bestaanszekerheid, de koek eerlijk verdelen: Ron Coenen, voorzitter van de Limburgse Werkgevers Vereniging (LWV) en commercieel directeur bij Vindsubsidies noemt zomaar wat termen om Brede Welvaart te omschrijven. ‘Sommige woorden verliezen door het veelvuldige gebruik hun waarde. Ik denk dat het erop neerkomt of je goed kunt wonen, werken en leven in ons land. Bedrijven, maar ook de overheid en de mensen zelf hebben daarin ieder een eigen rol en verantwoordelijkheid.’

‘Eén van mijn leermeesters stelde mij de kernvraag die elke ondernemer zich zou moeten stellen: wat voor mens wil je zijn? Het overgrote deel van met name de MKB-ondernemers heeft daar wel een beeld bij. Zij beseffen dat zij mensen door arbeidsparticipatie de kans bieden om mee te doen in de samenleving en dat daar een beloning bij hoort waar medewerkers, ook die met een arbeidsbeperking, goed van moeten kunnen rondkomen. De winst uit de onderneming maakt de groei en ontwikkeling van het bedrijf mogelijk en brengt geld in de samenleving. Want onderaan de streep zijn het de ondernemers die de belasting betalen en dingen mogelijk maken. Ze betalen niet alleen belasting over de winst maar ook via de salarissen. Daarmee kunnen onder meer zorg, onderwijs en politie bekostigd worden. Geen enkele ondernemer kan echter zonder zijn of haar mensen. Het menselijk kapitaal is het grootste goed dat een onderneming heeft. Goede ondernemers beseffen dat en zorgen dat de mensen kunnen functioneren en presteren in een gezond werkklimaat.’

Welvarend

Werk is in de ogen van Ron Coenen de sleutel tot Brede Welvaart. De verantwoordelijkheid kan echter niet alleen bij ondernemers worden gelegd: ‘Brede Welvaart is een gedeelde verantwoordelijkheid. Iedereen heeft de taak om zijn of haar rol in de samenleving te spelen. Heel wat sectoren zouden geholpen zijn als meer mensen een paar dagen extra beschikbaar zouden zijn. Maar blijkbaar kunnen mensen rondkomen met drie dagen werk. Overigens ligt dat ook aan ons belastingstelsel: wie meer verdient door meer uren te werken, houdt daar netto nauwelijks iets extra’s aan over, zoals Pieter Omtzigt ons onlangs nog voorrekende. En intussen is het imago van ondernemerschap juist verslechterd: ondernemers worden de laatste tijd steeds vaker afgeschilderd als graaiers. Ik heb wel een idee waar dat beeld

vandaan komt: de excessen van grote internationale bedrijven waar exorbitante winsten voor de aandeelhouders gemaakt worden. Terwijl de multinationals niet maatgevend zijn voor het brede bedrijfsleven in ons land.’

Weerbaarheid

De omvang en complexiteit van de vraagstukken van nu ontmoedigen veel mensen en ontregelen de samenleving steeds meer: ‘Na bijna tachtig jaar vrede zijn de huidige tijden onverwacht onzeker. Helaas lijkt het erop dat met name jonge mensen niet meer gewend zijn aan tegenslag, met relatief grote psychische en maatschappelijke problemen tot gevolg. Ook het consumentisme en de behoefte aan instant bevrediging, waardoor het inmiddels lijkt of elk pakketje binnen een halve dag bezorgd moet worden, maakt de samenleving niet gelukkiger. Intussen denken veel mensen overal een mening over te kunnen ventileren. We zijn zo langzamerhand een samenleving van grote tegenstellingen: je bent ergens voor of je bent ertegen en die groepen komen niet tot overeenstemming. Dat alles ondergraaft de weerbaarheid van de samenleving nog verder. Het ontbreekt mensen aan zelfregulerend vermogen en de bereidheid tot een constructieve dialoog. Het is daarom extra belangrijk om positief te blijven en te blijven bouwen aan Brede Welvaart.’

‘De omvang en complexiteit van de vraagstukken van nu ontmoedigen veel mensen en ontregelen de samenleving steeds meer.’

Brede Welvaart voor Limburg

De LWV bouwt uiteraard door betrokkenheid bij de ontwikkelingen in Limburg. Als belangrijke recente actie noemt Ron Coenen de inzet van LWV en maatschappelijke partners om zoveel mogelijk medewerkers van VDL Nedcar te behouden voor de Limburgse arbeidsmarkt. ‘Medio februari 2024 heeft nog slechts 11% uitkering aangevraagd. Ook dragen we als LWV bij in diverse samenwerkingsverbanden die succesvolle aanvragen hebben ingediend voor Regio Deals in Limburg. Ik zou nog liever zien dat er provincie-brede samenwerkingen komen, zodat we ons écht kunnen profileren in het Haagse. Het helpt dat ik als voorzitter van de LWV automatisch aan tafel zit bij VNO-NCW en zo namens de regio kan spreken. Maar dan moeten we ons wel als gezamenlijke regio presenteren.’

Kompas

Inmiddels is Brede Welvaart het kompas voor VNO-NCW en MKB-Nederland. ‘We bouwen aan een duurzamere, inclusieve samenleving met een andere samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en samenleving.’ Ron Coenen neemt daarbij ook de ontwikkelingen in Europa en de rest van de wereld mee: ‘De globalisering van een aantal jaren geleden verkeert in een zorgelijke situatie. De verschillende crises van de afgelopen jaren tonen aan dat we op verschillende terreinen juist weer productiecapaciteit in eigen land nodig hebben: voor energie en medicijnen bijvoorbeeld. Limburg is wat dat betreft extra kwetsbaar, omdat de directie van hier gevestigde industrie veelal opereert vanuit het buitenland, terwijl juist in deze regio de makers zitten. Zo verbaast het me dat in Born de meest geavanceerde productiehal voor auto’s ter wereld staat en dat een Chinees bedrijf nu in Hongarije een soortgelijke hal bouwt dankzij Hongaarse subsidie. Helaas ontbreekt het aan een gedegen industriepolitiek in Nederland én Europa. We hebben heel wat laten liggen, ook wereldwijd. We moeten ons er meer van bewust zijn dat we niet oneindig kunnen ge- en verbruiken. In het westen hebben we eeuwenlang alle grondstoffen gebruikt die we dachten nodig te hebben om onze welvaart op te bouwen. Tegen de opkomende landen zeggen we nu dat ze dat niet mogen doen...’

‘We hebben visionairs nodig en we zullen onze kinderen weer moeten leren wat het betekent om verantwoordelijkheid te nemen.’

Oplossingen?

De complexiteit en veelheid van de vraagstukken maakt dat een uitweg vinden een onmogelijke opgave lijkt. ‘Nederland was altijd het land van polderen, maar nu lijken we niet meer met elkaar tot antwoorden te komen’, vindt Ron Coenen. ‘We hebben visionairs nodig en we zullen onze kinderen weer moeten leren wat het betekent om verantwoordelijkheid te nemen, je rol te spelen en te werken voor wat je wil bereiken. Transities kosten tijd en nu die tijd krap wordt, geldt de quote van Michael Hopf: “Hard times create strong men. Strong men create good times. Good times create weak men. And, weak men create hard times.” Het is die cyclus waar we in zitten. Ik zie dat veel jonge ondernemers en startups het echt anders willen doen. De overheid moet ook in die lijn gaan opereren: zorgen dat plannen en goede oplossingen uitgevoerd worden en dat doelen niet bij de eerste de beste tegenslag of weerstand worden verlegd. Bedrijven en projecten die de goede dingen willen doen, moeten de ruimte krijgen. Neem de netcongestie. De oplossingen zijn er, in de vorm van energy hubs en mini grids op bedrijventerreinen, maar regelgeving zit wederom in de weg. De mensen die daarover beslissen, zouden dichterbij de praktijk en uitvoering moeten staan, zodat ze voelen wat er nodig is. En tot slot moeten we beseffen dat onze eeuwige drang naar meer en langer leven ons niet gelukkiger gaat maken.’

Bouwen aan de toekomst van studenten

Francie Faes en Edith Geurts van Kessel over de aandacht voor het welbevinden op Zuyd Hogeschool

Brede Welvaart kan op ieder niveau en bij iedere organisatie een rol spelen, overal met eigen accenten. Studentendecan Francie Faes-Biermans van Zuyd Hogeschool in Sittard omschrijft het zó in haar werkveld: het zou fijn zijn als iedere student onbezorgd zou kunnen studeren. Haar collega, beleidsadviseur studentzaken Edith Geurts van Kessel, ziet het als een belangrijke opdracht van Zuyd Hogeschool om toegankelijk te zijn voor alle studenten en medewerkers, zodat zij zonder belemmeringen kunnen studeren of werken.

Om een onbezorgde studietijd te bevorderen biedt Zuyd Hogeschool voor de studenten ondersteuning en begeleiding op verschillende vlakken. Het eerste aanspreekpunt over de vakinhoud is de vakdocent. Voor kwesties die te maken hebben met de opleiding zelf of bij hulpvragen kunnen studenten terecht bij de studieloopbaanbegeleiders. Zij verzorgen ook cursussen over studievaardigheden zoals timemanagement en planning. Het team studentenpsychologen is er voor psychische en mentale vraagstukken. Zij bieden ook workshops en presentaties aan voor studenten over zelfhandhaving en assertiviteit, faalangst, stress, en andere mentale vraagstukken. 'We hebben ook peergroups voor studenten met autisme, licht mentale klachten en hoogbegaafdheid bijvoorbeeld', vertelt Edith Geurts van Kessel. 'Studenten delen hun problematiek en kunnen elkaar tips geven. Het is heel mooi om te zien hoe invoelend en aanvullend die tips zijn.'

Studentendecan

Francie Faes vertelt over de rol van de studentendecanen: 'Wij begeleiden studenten met een ondersteuningsvraag, zodat ze met wat extra begeleiding hun studie kunnen doorlopen. Om de begeleiding soepel te laten verlopen, doen we dit regelmatig in overleg met de opleiding. We hebben het afgelopen studiejaar ongeveer 4.920 gesprekken met studenten gevoerd. In dat jaar zijn er 13.859 studenten gestart. Wij zien bijvoorbeeld studenten die mantelzorger zijn, of vluchtelingstudent én we zien studenten met mentale klachten of fysieke beperkingen die bijzondere voorzieningen nodig hebben om onderwijs te volgen en af te studeren. Zo verzorgen we als dit van toepassing is de onderbouwing van een aanvraag

voor financiële ondersteuning. Of regelen we de aanvraag voor verlenging van de studiefinanciering als de omstandigheden hebben geleid tot studie-
vertraging. Het kan ook gebeuren dat we diploma-
verlenging aanvragen, wanneer een student door
bepaalde beperkingen langer dan tien jaar bezig is
met de studie. Ook ouders nemen soms contact met
ons op. We mogen hen te woord staan en hun
zorgen aanhoren, maar kunnen geen informatie
geven. Dat vinden ouders soms ingewikkeld.
Daarom adviseren we als decanen om samen met
hun zoon of dochter met ons in gesprek te gaan.
Ouders kunnen dan aansluiten bij gesprekken als de
student het goed vindt. Edith Geurts van Kessel legt
uit dat Zuyd Hogeschool sinds een aantal jaren het welbevinden van de studenten monitort. De resultaten van de welzijnsmonitor worden gebruikt voor beleidsontwikkeling en de ontwikkeling van ondersteuningsactiviteiten voor studenten door bijvoorbeeld workshops of het oprichten van een peergroup. 'In de welzijnsmonitor vragen we hoe het in het algemeen gaat en vervolgens vragen we specifiek naar sociaal welzijn, fysiek welzijn en mentaal welzijn – sinds 2023 ook gericht op stress, stemming, angst, eenzaamheid en prestatiedruk, de leefomgeving, de financiële situatie en de studie.'

'In de welzijnsmonitor vragen we hoe het in het algemeen gaat en vervolgens vragen we specifiek naar sociaal welzijn, fysiek welzijn en mentaal welzijn.'

Impact van corona

'Het heeft ons verbaasd hoe groot de impact van corona met zijn lockdowns was en nog steeds is. Dat konden we volgen dankzij de welzijnsmonitor.' Edith Geurts van Kessel geeft voorbeelden: 'Sommige studenten trokken zich helemaal terug juist doordat ze niet in contact konden komen met andere mensen. Er waren ook veel motivatie- en concentratieproblemen. En toen de studenten eenmaal terugkwamen, bleken velen hun mentale klachten niet te hebben gemeld, met studieachterstanden tot gevolg.' Francie Faes vult aan: 'Soms waren de huiselijke omstandigheden ook niet geschikt om te studeren. Ik heb regelmatig bemiddeld om te zorgen dat studenten dan in het schoolgebouw konden werken. We hebben ook nog een aantal maanden onderwijs gegeven terwijl iedereen anderhalve

meter afstand hield en na de lessen het gebouw meteen verliet. De studenten kenden elkaar daardoor wel maar tegelijk ook helemaal niet.'

Terug op school

Na de coronatijd bleken veel studenten moeite te hebben om zich te concentreren en hun studiegewoonten weer op te pakken. Edith Geurts van Kessel: 'Opleidingen hadden er moeite mee om de studenten weer in de collegebanken te krijgen. De lessen, de medestudenten en ook het feit dat de studenten weer moesten reizen om op school te komen: het riep heel veel prikkels op en dat vonden de studenten in het begin moeilijk te hanteren. In de welzijnsmonitor zagen we ook dat ze moeite hadden om contacten aan te gaan. De studenten gaven bij de open vragen aan dat ze het fijn zouden vinden als de docenten het contact tussen de studenten en de sfeer in de klas zouden stimuleren. Wij gingen er eerder van uit dat ze dit initiatief zelf zouden willen nemen, maar hebben door deze reacties geleerd dat dit voor de studenten die de coronatijd hebben meegemaakt, niet meer vanzelfsprekend was, en dat een steuntje welkom was.' Francie Faes zag ook problemen bij de derdejaars: 'Die studenten waren in de coronatijd met hun studie begonnen en hadden daardoor de introductie gemist. Ze kenden het gebouw amper en hun medestudenten en docenten hadden ze alleen via het beeldscherm gezien. Opleidingen hebben dat aangepakt door bijvoorbeeld feesten of excursies te organiseren.'

'Wel maakt een aanzienlijk deel van de studenten zich nog steeds zorgen over hun mentale welzijn. Stress en prestatiedruk spelen daarbij de grootste rol. Ook de financiën zijn aanleiding voor zorgen.'

Monitoring

'De welzijnsmonitor gaat uit van de antwoorden die studenten geven. Het is dus de subjectieve ervaring die gemonitord wordt. Voorop staat het gevoel van de student die zelf vindt dat hij of zij al dan niet problemen ervaart. We wilden ook weten of de student bij een eventueel probleem hulp weet te vinden binnen of buiten school.' Hoewel er bij de hogeschool al een stevig ondersteunings- en begeleidingsaanbod is ontwikkeld, dat door de studenten ook goed gevonden wordt, is Edith Geurts van Kessel enthousiast over de beleidsinformatie die uit de welzijnsmonitor naar voren komt: 'We zien dat het studentenwelzijn in 2022 begon te verbeteren en dat die stijgende lijn eind 2023 doorzette. Wel maakt een aanzienlijk deel van de studenten zich nog steeds zorgen over hun mentale welzijn. Stress en prestatiedruk spelen daarbij de grootste rol. Ook de financiën zijn aanleiding voor zorgen, al nemen die door de herinvoering van de basisbeurs weer wat af.' 'In coronatijd

konden studenten geen bijbaan vinden en ontstonden er schulden, zeker bij degenen waar het thuisfront niet kan bijspringen. Als het werk op de stageplaats niet wordt betaald en de bijbaan in het weekend niet genoeg oplevert, nemen de stress en de vermoeidheid toe. We hebben dan ook door het sociaal leenstelsel de nodige studenten gehad met een burn-out', vertelt Francie Faes. 'Ik ben heel blij dat de basisbeurs weer is ingevoerd en dat de aanvullende beurs is verhoogd. We hebben studenten die vanwege de kosten niet kunnen deelnemen aan excursies naar het buitenland. Dat is confronterend en sneu, al bieden we altijd een alternatief programma aan.'

Meer informatie

'Uit de welzijnsmonitor blijkt bijvoorbeeld ook dat we moeten inzetten op scholing van docenten om de signaleringsfunctie uit te oefenen. Dat is ook een advies uit het Landelijk Kader Studentenwelzijn dat we als hogeschool volgen. Wat moet een docent bijvoorbeeld met een groep waar weinig interactie is? Of hoe ga je om met de student die altijd apart zit? Docenten bij opleidingen vragen zelf om handvatten zodat ze bijvoorbeeld studenten met een vorm van autisme adequaat kunnen begeleiden. Voor de studenten hebben we een aantal zaken al goed op orde, dat zijn we ook aan het regelen voor de docenten. We willen hen niet overbelasten, wat we proberen te ondervangen door een goede rolafbakening.' In de welzijnsmonitor vragen we ook naar de sociale veiligheid. Er is op dit thema scholingsaanbod voor medewerkers ontwikkeld en momenteel vindt beleidsvorming plaats, zodat medewerkers handvatten hebben om ook met signalen en situaties van ongewenst gedrag om te gaan. In bredere zin wordt er ook op diversiteit en inclusie beleid ontwikkeld. Met klankbordsessies halen we bij medewerkers en studenten op wat er speelt en wat de behoeftes zijn. We willen weten wat er nodig is om een inclusieve hogeschool te zijn. Natuurlijk kunnen we niet alles meteen veranderen. We doen al dingen goed en bouwen stap voor stap verder.'

Bestendige welvaart vraagt om duurzame keuzes

Dor van Bilzen over het tegengaan van welvaartstekort

.....

‘Om een mug te verjagen kun je beter geen kanon gebruiken. Het is wel effectief maar niet efficiënt. Een vliegenmepper is doelmatiger: effectief én efficiënt. In de economie draait het om doelrealisatie met het kleinste offer.’ Macro-econoom Dor van Bilzen is als senior docent-onderzoeker verbonden aan het lectoraat Employability van Zuyd Hogeschool en kijkt met een economische bril naar de ontwikkelingen rond Brede Welvaart.

‘Brede Welvaart, zoals die door het CBS wordt gemeten, gaat uit van een multidimensionaliteit die voor economen altijd al in de term welvaart was vervat. In wezen is welvaart een vorm van welzijn die wordt ontleend aan welstand. Het gaat om de mate van satisfactie met de bereikte levensstandaard. In de loop van de jaren hebben met name politici het begrip welvaart verengd tot een getal: het bruto binnenlands product of kortweg BBP. Het BBP geeft de geldwaarde weer van alle in een jaar geproduceerde goederen en diensten, inclusief de collectieve goederen. Op zijn best is dit een indicator voor de levensstandaard (welstand) van een land. Simon Kutnets, die het (statistisch) concept BBP bijna honderd jaar geleden ontwikkelde, waarschuwde al om er geen al te grote waarde aan te hechten, omdat het slechts een povere benadering is van welvaart. Helaas is dat toch gebeurd. De meeste mensen verstaan daarom onder welvaart vooral de mate waarin je spullen of diensten kunt aanschaffen. Hoe meer, hoe beter. In hun ogen zal daarom meer economische groei leiden tot meer welvaart en wellicht ook meer welzijn, lees: geluk.’

Welvaartsparadox

Maar volgens de paradox van Easterlin is dit maar het halve verhaal. Hij constateerde dat economische groei zich niet per definitie één op één vertaalt in meer welvaart en welzijn. De toegenomen satisfactie of het extra geluksgevoel zijn deels tijdelijk en ebben gedeeltelijk weg door de zogenoemde *preference* en *reference drift*. Immers behoeften groeien mee met het (reële) inkomen en als bovendien ook nog eens iedereen in de omgeving erop vooruitgaat, dan relativeert sociale vergelijking de welvaartswinst. In het Amerikaans heeft men hiervoor de uitdrukking: *Keeping up with the Joneses*. Uit onderzoek van de econometristen Arie Kapteyn en Bernard van Praag is gebleken dat in de rijke westerse wereld - vanaf een

zeker inkomensniveau - een verdubbeling van de welstand uiteindelijk slechts een kwart meer welvaart oplevert. Meer welvaart door economische groei gaat hierdoor een beetje lijken op een fata morgana. Bovendien draagt meer fossiele economische groei niet bij aan de vereiste verduurzaming van de economie.

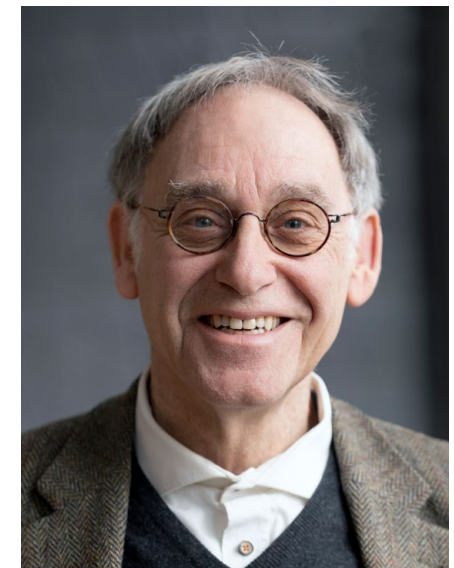
Having, loving, being

Dor van Bilzen brengt drie termen van de Finse socioloog Erik Allardt in verband met (brede) welvaart en welzijn: ‘Het welbevinden van mensen wordt bepaald door *having*, *loving* en *being*. Geniet je een adequate levensstandaard, de welstand – *having*? Zijn er onvoorwaardelijke sociale verbindingen - *loving*? En heb je een (redelijke) mate van autonomie - *being*? *Having* draagt direct bij aan ons welvaartgevoel en alle drie samen zijn *having*, *loving* en *being* bepalend voor ons welzijn. Uit internationaal geluksonderzoek komt trouwens naar voren dat welzijn niet kan floreren zonder een zekere mate van materiële bestaanszekerheid. Vanuit economisch perspectief zijn deze aspecten vooral interessant op het moment dat schaarse middelen in het geding zijn en keuzes onvermijdelijk worden. Depressiviteit door eenzaamheid kan iemands welzijn of levensgeluk behoorlijk vergallen. Aandacht en steun door vrienden hoeft geen geld te kosten maar kan wel troost en verlichting bieden – *loving* -, terwijl voor antidepressiva of een professionele therapie moet worden betaald. Op dat moment wordt welzijn een economisch vraagstuk. Onze economische ontwikkeling zou meer dan voorheen moeten inzetten op het bevorderen van *loving* en *being*.’

‘Het is ook een illusie om ervan uit te gaan dat er gelijktijdige verbetering mogelijk is op alle indicatoren van de Brede Welvaart.’

Uitruil

De monitor Brede Welvaart van het CBS brengt via een veelvoud aan indicatoren diverse aspecten van welvaart in beeld, niet alleen hier en nu, maar ook elders en later. Maar wat heeft beleidsprioriteit? Op welke beleid(sub)doelen gaat men koersen en welke maatregelen (beleidsinstrumenten) zijn daarvoor nodig? Dat heeft volgens Dor van Bilzen het risico van *cherry picking* in zich. Hij gaat nog een stap verder: ‘Het is ook een illusie om ervan uit te gaan dat er gelijktijdige verbetering mogelijk is op alle indicatoren van de Brede Welvaart. De vraag zal daarom moeten zijn hoe en wat we gaan bevorderen, in welke volgorde en binnen

welke termijn. Hoe worden de verschillende indicatoren en domeinen tegen elkaar afgewogen? Dat wordt nog behoorlijk passen en meten in onze wereld van het eeuwige tekort. Immers, *there ain't no such thing as a free lunch...* Het is de taak van de politiek om heldere kaders te stellen en keuzes te maken en daar commitment voor te krijgen. In het verleden was het dankzij de fossiele economische groei mogelijk om veel groepen in de samenleving te bedienen. Draagvlak kun je echter niet blijven 'kopen'. Mede vanwege de klimaattransitie is het risico niet denkbeeldig dat we ons op termijn richting nulgroei of zelfs krimp bewegen. In dergelijke situaties zie je vrijwel altijd dat het verdelingsvraagstuk in samenlevingen hard wordt uitgevochten. Het is belangrijk om dit voldoende te onderkennen. De huidige politieke polarisatie baart in dit opzicht zorgen.'

Afwentelen

Door breed naar welvaart te kijken kan men ook nagaan of onze welvaartswinsten hier en nu niet zorgen voor welvaartsverliezen in de toekomst of elders. Zo komt de afwenteling naar de tijd (later) of plaats (elders) scherper in beeld. Immers een duurzame ontwikkeling vereist dat de productie en consumptie van de huidige generatie de mogelijkheden van de toekomstige generatie niet tekortdoen. 'Complicerend hierbij is dat een groot deel van de toekomstige consumptieve wensen nu niet gekend zijn, de toekomstige generaties zijn immers nog niet geboren. Dit verplicht de huidige generatie om bij de besluitvorming tot een reële inschatting en een verantwoorde verdiscontering van de toekomstige levensbehoeften te komen. Ook op individueel niveau zijn kosten-batenafwegingen inzake duurzaamheid vaak niet makkelijk. De kosten – ook in sociaal opzicht - van milieubewuster gedrag zijn meestal onmiddellijk en kenbaar, terwijl de baten veelal indirect en diffuus zijn. Bovendien zijn bedrijfswinsten deels gebaseerd op het externaliseren van kosten, omdat de faire of echte prijzen onvoldoende worden gekend. Helaas leidt ons groeidenken nu nog te vaak tot ecologische kaalslag en arbeidsuitbuiting, in zowel binnen- als buitenland.'

Middel

Nadenken over de doelmatigheid is dan ook het devies: waar en hoe heeft het inzetten van schaarse middelen het meeste effect? Dor van Bilsen: 'Insteken op vergroening heeft daarbij topprioriteit. Voor de verduurzaming van de economie kan het marktmechanisme via een systeem van emissierechtenhandel en het beprijzen van milieuschade een heilzame werking hebben. Maar wel het liefst op Europese schaal. Het garanderen van basale bestaanszekerheid heeft ook de nodige urgentie, al was het alleen maar om voldoende draagvlak te creëren voor de klimaattransitie.' Kijkend naar maatregelen die worden genomen om bijvoorbeeld energiearmoede te bestrijden, ziet Dor van Bilsen grote nadelen in generieke maatregelen. 'Neem het prijsplafond dat in 2023 is vastgesteld voor gas en stroom en de energietoeslag die iedere Nederlander heeft gekregen. Die 'subsidies' waren voor een deel van de huishoudens niet echt nodig. Wel nodig is een drastische vereenvoudiging en vergroening van ons belastingstelsel. Vanwege de vele reparatiewetgeving door de jaren

heen, in de vorm van inkomensafhankelijke tax credits, toeslagen, aftrekposten, is het systeem complex en verstorend geworden. Meer werken voor parttimers wordt vaak rigoureuus afgestraft door een snel oplopende marginale druk. Werken, waaronder maatschappelijk participeren, moet weer gaan lonen. En dat vergt dan wellicht ook een fundamentele discussie over ons beloningsstelsel. Bij structureel werk horen vaste contracten en flexwerk is alleen voor piek en ziek. De groei van het precariaat – de mensen die afhankelijk zijn van tijdelijk werk - moet worden ingedamd.’

‘Het welvaartstekort wordt grotendeels nog bestreden door te streven naar meer economische groei.’

Antwoorden

‘Het welvaartstekort wordt grotendeels nog bestreden door te streven naar meer economische groei, die doorgaans gebaseerd is op het verbruik van fossiele energie. Tachtig procent van de wereld is nog fossiel. Dagelijks verstoekt de wereld een equivalent van 100 miljoen vaten olie. Echter een duurzame wereld is gebaat bij decarbonisatie en dematerialisatie, bij een ontkoppelde groei. Om dit te realiseren is het van belang om te investeren in nieuwe duurzame technieken en circulaire processen en vol in te zetten op een grotere R&D-inspanning. Nederland zit voor R&D-uitgaven met circa 2,25 procent van het BBP onder de EU-norm van drie procent. Bij dit soort high impact transitie is een stabiel, helder en consistent overheidsbeleid een conditio sine qua non.’

‘Maar het welvaartstekort zou men ook kunnen verkleinen door zich te beperken in zijn behoeften en door bewust te kiezen voor een ecologische, sobere levensstijl, indachtig het adagium *less is more*. Het bewust terugschroeven van de consumptieve aspiraties wordt ook wel consuminderen genoemd. Een probaat middel tegen “influenza”. Te vaak is consumptie nog gericht op status. En marketing is big business. Wereldwijd wordt jaarlijks meer dan een half biljoen euro gespendeerd aan reclame.

*“Maar het welvaartstekort zou men ook kunnen verkleinen door zich te beperken in zijn behoeften en door bewust te kiezen voor een ecologische, sobere levensstijl, indachtig het adagium *less is more*.”*

Welvaart en welzijn dragen bij aan geluk. Naast aandacht voor *having* is het van belang om *loving* en *being* te bevorderen. Door meer aandacht te vragen voor de immateriële en innerlijke kant van ons leven. Dit kan door versterking van de gemeenschapszin en ruim baan te geven aan culturele en spirituele ontplooiing. De toekomst is aan de homo florens en niet aan de homo solitarius.

Welvaart is niet alleen gebaat bij het respecteren van onze planetaire grenzen, maar ook bij het koesteren en het onderhouden van ons sociaal kapitaal. Dit mag niet verdampen. Wij moeten weer meer oog krijgen voor de menselijke maat in organisaties en de samenleving. Kleinschaligheid verdient weer een kans. Wijken zouden gebaat zijn met het opzetten van een vitale buurt economie. Nieuwe modellen die welvaart in de wijk bevorderen beginnen gelukkig op te komen. Door bijvoorbeeld te werken met lokaal geld. In de wijk geleverde diensten en producten worden bijvoorbeeld betaald met een eigen munt die overal in de wijk kan worden besteed. Het geld rouleert zo meer in de gemeenschap en als de koopkracht langer blijft hangen in de gemeenschap, profiteert iedereen daarvan. Ook energiecoöperaties vormen interessante voorbeelden, net zoals de lokale ruil- en deeleconomie. Ze vereisen dat mensen zelf de regie nemen en hun competenties inzetten. Met het inzetten van eigen vaardigheden en door het uitwisselen in kleinere eenheden te bevorderen, kan er in de wijken wel degelijk iets veranderen! Hoe beklemmend de gemeenschappen van vroeger soms ook waren, de huidige anonimiteit maakt ook niet gelukkiger. Economisch empowerment laat het sociaal kapitaal renderen en de gemeenschap welvaren.’

Hoe blijven we als regio in beweging?

Jol Stoffers over interactie en regionale transitie

.....

‘Ik leef, werk, woon en geniet van vrije tijd in een van de prachtigste regio’s van Nederland. Hier is het geweldig om te wandelen en te fietsen. Bovendien liggen boeiende steden als Aken, Düsseldorf, Hasselt en Antwerpen dichtbij. Je zou kunnen zeggen dat in Zuid-Limburg Brede Welvaart binnen handbereik is!’ Dit zegt prof. dr. Jol Stoffers, lector en hoogleraar Employability aan Zuyd Hogeschool en Open Universiteit, en wetenschappelijk directeur van NEIMED. Als hoogleraar nuanceert hij echter de beleving die hij als burger heeft.

‘Betekenisvol werk en inkomenszekerheid krijgen in de discussie rondom Brede Welvaart niet altijd de aandacht die ze verdienen. Werk is meer dan een bron van inkomen; het is een belangrijk onderdeel van je identiteit. Het draagt bij aan zelfontwikkeling, eigenwaarde en sociale interactie. Met name in Zuid-Limburg is het vinden en behouden van werk geen vanzelfsprekendheid; banen waren in het verleden niet altijd voorhanden voor iedereen die een bestaan wilde opbouwen. En al helemaal niet op alle niveaus. De regio heeft zichzelf na de mijnsluitingen maar ook daarna telkens opnieuw moeten uitvinden. Inmiddels geven de Brightlands campussen die zo zijn ontstaan, nieuw elan en perspectief voor de toekomst. Echter, stilstaan is niet aan de orde, ook op dit vlak moeten we in beweging blijven.’

Ander werk

Jol Stoffers signaleert grote uitdagingen in de regionale economie, arbeidsmarkt en employability, ofwel het vermogen om betekenisvol werk te behouden: ‘Er zijn opkomende vraagstukken rond werk en arbeid in relatie tot een aanzienlijk aantal werknemers die een gebrek aan controle ervaren over hun werk, werktijden en inkomen. De komende jaren zullen veel banen aanzienlijk veranderen door grote transitie, waaronder digitalisering, geopolitieke verschuivingen en klimaatverandering. Terwijl banen in de fossiele brandstof- en productiesectoren afnemen, zien we een toename in de groene energie- en ICT-sector. Tegelijkertijd neemt de vergrijzing toe, zeker ook in onze regio. Dit leidt tot een voortdurend tekort aan arbeidskrachten in diverse sectoren, wat niet alleen de kwaliteit van het werk beïnvloedt, maar het ook moeilijk maakt om werk te combineren met studie, zorgtaken en maatschappelijke betrokkenheid.’

Wat voor regio willen we zijn?

De regionale economie en het type werk dat hieruit voortvloeit, leiden tot discussies over arbeidsproductiviteit, ook in relatie tot een schone en gezonde leefomgeving. Denk aan regionale debatten over Chemelot en de “verdozing” van het landschap door de logistieke “blokkendozen”. ‘Hoe verhouden de in het verleden ingezette ontwikkelingen zich tot onze collectieve ambities en waarden? De samenleving stelt nieuwe vragen, wat gevolgen heeft voor onze economische activiteiten. Demografische ontwikkelingen, personeelstekorten en het aantrekken van arbeidsmigranten beïnvloeden hoe we onze regionale economie willen vormgeven en toekomstig werk willen invullen. Als er voor sectoren als zorg, onderwijs, politie geen mensen meer te vinden zijn, komt ons collectieve welzijn in gevaar. We moeten blijven nadenken over de toekomst van onze regio.’ Jol Stoffers is van mening dat het tijd is om de keuzes te heroverwegen: ‘Dat doen we te weinig samen, terwijl het opbouwen van een toekomst een continu proces is dat voortdurende dialoog tussen politiek, bestuur en samenleving vereist. Deze interactie is cruciaal voor het verkrijgen van steun voor het gevoerde regionale beleid.’

Keuzes voor de toekomst

Jol Stoffers merkt op: ‘Gezien de krimp en vergrijzing van de Limburgse bevolking en stevige discussies over arbeidsmigratie en buitenlandse studenten staat de regio voor een essentiële vraag: hoe gaan we ons beschikbare en toekomstige arbeidspotentieel optimaal benutten? Is het nog altijd de beste strategie om te investeren in uiteenlopende sector-specifieke campussen met elk weer een eigen ecosysteem, behoeften en ambities? Hoe realiseren we synergie tussen deze initiatieven? Naast de campussen zijn er bijvoorbeeld ook de groeiende medische logistieke sector in Parkstad Limburg en innovatieve projecten zoals de Einstein Telescoop. Dit tot de verbeelding sprekende project kan zowel direct als indirect een fors aantal banen op verschillende niveaus creëren. Het is een voorbeeld van substantiële Euregionale samenwerking - iets waar onze regio al decennia naar streeft. Er worden dus veel uiteenlopende initiatieven ontplooid en elk daarvan wordt als cruciaal beschouwd. Volgens mij zijn keuzes onvermijdelijk en is het aan de politiek, het bestuur en de dialoog tussen werkgevers en werknemers om deze kwesties te adresseren. Als samenleving hebben we immers te maken met veranderende visies op arbeidsmigratie, milieu en veiligheid. Het streven is een regio met Brede Welvaart, waarbij werk, economie, samenleving en milieu met elkaar in balans zijn.’ Een herbeoordeling zou moeten starten met een diepgaande analyse, waarbij de aspecten van Brede Welvaart centraal staan. Het Centraal Bureau voor

de Statistiek categoriseert dit concept onder acht thema's: welzijn, materiële welvaart, gezondheid, arbeid en vrije tijd, wonen, samenleving, veiligheid, en milieu. 'Het belang van de samenhang en de integrale benadering van Brede Welvaart is cruciaal', benadrukt de hoogleraar. 'We moeten overwegen wat de impact is van verschillende keuzes op de middellange en langere termijn. Beleidsinterventies in één thema kunnen zowel positieve als negatieve gevolgen hebben voor andere thema's.'

'Er gebeurt ontzettend veel op economisch gebied in onze Limburgse regio, terwijl de groei van het noodzakelijke arbeidspotentieel onder druk staat. Het is de vraag of onze regio aantrekkelijk genoeg is voor mensen om zich hier te vestigen, een bestaan op te bouwen en te integreren in een gemeenschap.'

Context van onze regio

'Om tot weloverwogen besluiten te komen en draagvlak in de regio te realiseren is de context van onze regio van groot belang.' Jol Stoffers refereert daarmee aan regionale verschillen in aanwezige sectoren, structuren, instituties, risicobereidheid, financiële stromen, technologie, afzetmarkten en percepties van de bewoners. 'Daarom mogen we de arbeidsmarkt, employability en de regionale context waarbinnen potentiële werknemers zich bevinden, niet over het hoofd zien. Een relevante observatie met betrekking tot regio's in Nederland is dat de economische verschillen tussen deze regio's toenemen. Er gebeurt ontzettend veel op economisch gebied in onze Limburgse regio, terwijl de groei van het noodzakelijke arbeidspotentieel onder druk staat. Het is de vraag of onze regio aantrekkelijk genoeg is voor mensen om zich hier te vestigen, een bestaan op te bouwen en te integreren in een gemeenschap. De discussies rond arbeidsmigranten, de beperking van het aantal buitenlandse studenten aan universiteiten en recente nationale adviesrapportages "Demografische ontwikkelingen 2050" en "Elke regio telt" benadrukken hoe belangrijk het is om ook de context van deze regio mee te nemen in deze discussies. Op de weg naar Brede Welvaart spelen vele aspecten een rol, die ook in overweging genomen moeten worden bij het maken van toekomstige keuzes. Als wetenschapper zie ik het als mijn taak om juist het employability- en arbeidsmarkt-vraagstuk onder de aandacht te houden, en met name vanuit het perspectief van regionale kenmerken. Niet zonder reden is de naam van mijn leerstoel: "Employability in de context van een innovatieve en lerende regio".'

Een coalitie die niet alleen iets wil doen, maar die vooral ook handelt

Dorothe van den Bosch over het belang van Regio Deals voor Brede Welvaart

.....

De Regio Deal voor Centraal Westelijk Zuid-Limburg is een feit. Het doel: een toekomstbestendige regio met sterke en gezonde steden en kernen, een grensoverstijgende innovatieve en circulaire economie, een versterkt Nationaal Landschap als groene long voor Zuid-Limburg en een grensoverstijgende en internationale arbeidsmarkt. Bij de totstandkoming van de aanvraag die tien gemeenten gezamenlijk hebben ingediend, was Dorothe van den Bosch als dealmaker betrokken. Daarnaast is zij werkzaam als programmamanager bij de stichting Economische Samenwerking Zuid-Limburg (ESZL).

Medio januari kwam het College van Gedeputeerde Staten naar Sittard om kennis te maken met de zestien colleges van burgemeesters en wethouders van Zuid-Limburg. Dorothe van den Bosch: 'Dat deze zestien gemeenten de gouverneur en de gedeputeerden gezamenlijk hebben uitgenodigd, is bijzonder. Op die manier laten ze zien: we gaan samen voor de Zuid-Limburg agenda en we hebben een gezamenlijke visie voor dit gebied. Met elkaar delen deze gemeenten grote opgaven op het gebied van Brede Welvaart: sociale en gezondheidsvraagstukken, lage arbeidsparticipatie, veel mensen met een laag inkomen en wantrouwen ten opzichte van instituties. Maar het is ook een gebied met kansen: een uniek landschap, een zich sterk ontwikkelende kenniseconomie en een aantrekkelijk vestigingsklimaat in een euregionale context.'

Samenwerking

Centraal Westelijk Zuid-Limburg en Parkstad Limburg hebben vanuit een gezamenlijk kopverhaal en een gedeelde visie een Regio Deal geformuleerd en beide aanvragen zijn gehonoreerd door het Rijk. 'Een mooie erkenning die ertoe leidt dat via beide Regio Deals de komende vier jaar 45 miljoen euro rijksbijdrage kan worden ingezet om te werken aan het versterken van Brede Welvaart in onze regio', aldus Dorothe van den Bosch. Centraal Westelijk Zuid-Limburg is een breed, verstedelijkt en geïndustrialiseerd gebied langs de A2 met een schitterend achterland. Het beslaat iets meer dan 400 km² met 375.000 inwoners in tien

gemeenten. Dorothe van den Bosch over de basis voor de samenwerking: 'Afzonderlijke gemeenten missen de slagkracht om de vele vraagstukken aan te pakken. Discussies over herindeling werken echter verlamdend en brengen ons niet verder. Vertrekkend vanuit de gedeelde opgaven richten we ons op de inhoud en de uitvoering. Daar vinden we elkaar en komen we samen verder. Deze Regio Deal is gebaseerd op het verhaal van Zuid-Limburg dat er al lang ligt. We hebben met elkaar de richting bepaald waarvan we al jaren zeggen: dat is onze stip op de horizon. Daarop zijn we verder gaan werken en hebben vastgesteld waar de opgaven en kansen zitten die om concrete aanpak en uitvoering vragen.'

Voor geluk en gezondheid

Dorothe van den Bosch is ervan overtuigd dat er in de samenleving fundamentele veranderingen nodig zijn: 'Bij alle definities en indicatoren voor Brede Welvaart blijft voor mij altijd de vraag: wat gaat dit betekenen voor mensen? Waarom willen we dit doen? En hoe hangen zaken met elkaar samen? Waar hebben mensen behoefte aan om zich gelukkig te voelen, een beetje gezond te kunnen zijn, en zich verbonden te voelen? Het lukt niet iedereen om hier zelfstandig toe te komen, er zijn omstandigheden die belemmerend kunnen werken. Dat heeft lang niet altijd te maken met waar je geboren bent of opgroeit.'

Verantwoordelijke samenleving

'Het is in mijn ogen belangrijk dat mensen kunnen voorzien in de primaire levensbehoeften. Ik doe dit werk vanuit een sterke persoonlijke drijfveer: de mogelijkheid om een gelukkig, gezond en betekenisvol leven te kunnen leiden gun je eenieder. Het is mij te gemakkelijk om te zeggen dat je primair zelf verantwoordelijk bent voor je eigen levensgeluk. Er kunnen dermate grote hobbels in het leven van mensen zijn, dat ze geen levensgeluk meer ervaren. Soms veroorzaken ze dat zelf, maar ook de samenleving kan contraproductief werken. Want ook als samenleving moeten we verantwoordelijkheid nemen. En die samenleving, die vormen jij/ik, onze instituties, de politiek, het bestuur. Samen maken we de samenleving vanuit heel veel verschillende rollen. Maar de basis is voor mij het gevoel voor je medemens, solidariteit.'

Vliegwielen

'De middelen zijn schaars. Het is niet handig om telkens weer iets nieuws, anders te bedenken. Mijn devies is dan ook: kies voor bewezen effectieve manieren van aanpak, massief en voor een langere periode en zet daar kennis, euro's en netwerk op in. Er kunnen

geen duizend bloemen bloeien. Wat niet wil zeggen dat je niet moet experimenteren en nieuwe methoden moet ontwikkelen. Maar doe het gericht en creëer lerende omgevingen waarin deze nieuwe aanpakken zich verder kunnen ontwikkelen en schaalbaar worden. Voorheen was er Limburg Economic Development (LED), waar goede ontwikkelingen in gang zijn gezet door projecten op te zetten, zoals CHILL. Met ESZL willen we een aanjaagrol in de regio pakken, zaken versnellen met de middelen die we ter beschikking hebben. Dat betekent dat we programmatisch te werk gaan: waar moeten we in de regio op inzetten en hoe investeren we daarin?’

‘De werkwijze van ESZL is gericht op dingen tot stand brengen. Dat gebeurt door coalities te vormen die niet alleen welwillend zijn op een programma, maar die ook gaan acteren.’

Coalition of the willing and acting

Zo zijn er afgelopen jaar enkele initiatieven aangejaagd zoals de ontwikkeling van een regionaal voedselsysteem Zuid-Limburg met korte ketens dat door de gemeenten wordt ondersteund. Bij Yuverta is een nieuwe opleiding gestart die de kwaliteiten en kennis voor vakmensen aanbiedt die gaan bijdragen aan het vergroten van biodiversiteit en daarmee aan het versterken en behoud van het unieke landschap. ‘Daarin namen gemeenten hun verantwoordelijkheid om de vaart erin te houden, ook wat betreft de besluitvorming. De werkwijze van ESZL is gericht op dingen tot stand brengen. Dat gebeurt door coalities te vormen die niet alleen welwillend zijn op een programma, maar die ook gaan acteren. De leden zetten allemaal naar vermogen capaciteit, kapitaal, netwerk en kennis in. Een nieuwe vorm van samenwerking die zijn eerste vruchten begint af te werpen.’

Burgerparticipatie

Dorothe van den Bosch is zich ervan bewust dat er nog een belangrijke schakel ontbreekt: ‘We willen de inwoners als gelijkwaardig partner in ons programma en aanpak betrekken. Participatie is in mijn ogen meer dan inspraak of mogen meedenken. Het gaat om samen denken en doen, ieder vanuit zijn/haar rol en verantwoordelijkheid, maar altijd op basis van gelijkwaardigheid. Wil je immers iets voor elkaar krijgen in de samenleving, dan zul je dat met je inwoners moeten doen. Het moet gezien worden als “van ons”, “dit zijn wij met ons allen samen”’: de Coalition of the willing and acting. Het brengt bestuurders ook terug bij hun oorspronkelijke drijfveer en overtuiging om de politiek in te gaan, namelijk iets voor elkaar krijgen met, voor en door de samenleving.’

Brede Welvaart gaat over rechtvaardigheid

Maja Ročak over het recht op erkenning en inspraak

Hoe krijgen mensen invloed? Wat doen de systemen in onze samenleving met het gedrag van mensen? Hoe bouwen we een rechtvaardiger samenleving? Maja Ročak is onderzoeker en programmaleider Sociale Integratie bij Zuyd Hogeschool en lector Sociale Veerkracht bij Fontys Hogeschool. Met de grote vragen die zij stelt heeft zij een helder doel voor ogen: ‘In essentie onderzoek ik hoe we ons in de samenleving tot elkaar verhouden. Zo hoop ik bij te dragen aan de agenda van Brede Welvaart.’

De intrinsieke motivatie van Maja Ročak komt voort uit haar eigen ervaringen: ‘Door de burgeroorlog in voormalig Joegoslavië moest ons gezin uit Zagreb vluchten. Begin jaren negentig leek een burgeroorlog nog onvoorstelbaar. Maar in korte tijd ontstond er polarisatie en uitsluiting, in dit geval op basis van etniciteit. Polarisation is er ook in Nederland, maar het onderscheid wordt hier vooral gecultiveerd: klimaatactivisten tegenover de boerenbeweging, jongeren tegenover babyboomers, Randstad en randland. Wat erachter zit zijn systeemproblemen en die worden helaas niet aangepakt. Voor mij vormen polarisatie en systeemdenken de setting waarin de aandacht voor Brede Welvaart gezien moet worden.’

Rechtvaardigheid

In het Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken publiceerde Maja Ročak over de afstand tussen de systeemwereld en de leefwereld: ‘De macht en invloed om zaken te veranderen ligt in de systeemwereld met zijn diepgewortelde structuren en beleidsmechanismen. Die zijn vaak gericht op efficiëntie en standaardisatie, eerder dan op de individuele én de collectieve rechten en behoeften van de inwoners. Burgers die de juiste symbolen qua taal, uiterlijk en gedrag gebruiken, hebben toegang tot die wereld. Als meedenken of meepraten alleen op die manier mogelijk is, dan duidt dat op regelrechte uitsluiting. Het belangrijkste woord dat ik daarom zou willen koppelen aan Brede Welvaart is “rechtvaardigheid”.’ Maja Ročak signaleert een gebrek aan rechtvaardigheid op drie terreinen: de verdeling van middelen, de erkenning van mensen als medemens met waarde, en de inspraak: ‘Waarom verdient een CEO drieduizend keer meer dan een schoonmaker? Wat maakt iemand die theoretisch is opgeleid waardevoller dan iemand die praktisch is opgeleid? En heel belangrijk: wie beslist er over de zaken die effect hebben op het leven van mensen? Hoe groot is de afstand tussen de

beslissende elite en de burger? Hoe krijgen gemarginaliseerde groepen toegang tot de systeemwereld?’ De verbinding tussen burgers en instituties en het vertrouwen en de participatie van burgers in instituties beschouwt Maja Ročak als een belangrijke succesfactor voor transformatie-opgaven gericht op Brede Welvaart.

Meerstemmigheid

‘Voor mijn onderzoek kom ik op ontmoetingsplekken in zogenaamde “achterstandswijken”’. Daar gaan de mensen anders met elkaar om. Ze worden daardoor meestal weggezet als andersdenkenden, terwijl ze gewoon in een andere context leven met andere symbolen. Je kunt daar wel heel paternalistisch zeggen dat het nodig is om te stoppen met roken, maar dat werkt niet als roken het bindmiddel in de groep is. Juist die relationele verbindingen vormen waardevol sociaal kapitaal. Ik begrijp best dat gezondheid belangrijk is en dat de conventie om je goed uit te drukken zinvol is, maar professionals die in contact staan met gemarginaliseerde groepen zouden de vaardigheden moeten hebben om ook met andere normen om te gaan. We hoeven het niet met elkaar eens te zijn, we hoeven elkaar ook niet te overtuigen, maar we moeten wel met elkaar in gesprek kunnen gaan en op een respectvolle manier elkaars argumenten kunnen horen en daarmee leven. Meerstemmigheid hoort bij onze samenleving, al lijkt dat steeds minder te worden geaccepteerd.’

‘Professionals die in contact staan met gemarginaliseerde groepen zouden de vaardigheden moeten hebben om ook met andere normen om te gaan.’

De systeemwereld past niet

Maja Ročak is met name geïnteresseerd in gemarginaliseerde groepen en gebruikt bewust niet de term “kwetsbare mensen”: ‘Daarmee worden hun problemen geïndividualiseerd, terwijl het gaat om groepen mensen die blijkbaar niet in de systemen passen. Neem bijvoorbeeld pakketbezorgers of logistiek medewerkers met een minimumloon. Ze worden ziek van de stress omdat ze het financieel niet redden. Vanuit de systeemwereld worden oplossingen aangeboden, bijvoorbeeld cursussen in budgetteren. Maar met een incidentele cursus, de voedselbank, een koffieochtend of een wijkinitiatief blijft het dweilen met de kraan open. Er zijn structurele oplossingen nodig, er is immers geld, maar dat is anders

verdeeld. Zo zijn onze systemen ingericht. De vraag is dus of we als samenleving verantwoording nemen en het goede doen, dat wat is vastgelegd in de universele rechten van de mens: het recht om gezien te worden, om te wonen, familie om je heen te hebben, om onderwijs en gezondheidszorg te krijgen.'

Anders kijken naar armoede

'Wie de macht heeft, geeft die niet zomaar weg', geeft Maja Ročak toe. 'Als onderzoekers en consultants zijn we ook niet vrij van de verleiding om bestaand beleid te onderbouwen, mede vanwege de geldstromen die ermee gemoeid zijn. Zo is er ook een mooi woord bedacht voor armoedebestrijding: werken aan bestaanszekerheid... Daarmee wordt armoede gedepolitiseerd. Terwijl we als samenleving echt moeten kijken wat onze verantwoordelijkheid hierin is. Armoede was er altijd al en zal altijd blijven. Maar we kunnen er rechtvaardiger naar kijken. Mensen en zeker ook organisaties hebben weerstand tegen verandering. De burger moet zich dan ook zelf inzetten, met een steuntje in de rug van de professionals. Gebeurt dat niet, dan zal de samenleving verder polariseren.'

'De vraag is dus of we als samenleving verantwoording nemen en het goede doen, dat wat is vastgelegd in de universele rechten van de mens: het recht om gezien te worden, om te wonen, familie om je heen te hebben, om onderwijs en gezondheidszorg te krijgen.'

Lichtpuntjes

De aandacht voor Brede Welvaart is volgens Maja Ročak een signaal dat de aandacht voor de samenleving terugkeert. Tot de jaren tachtig waren er ankerpunten om als collectief iets te bereiken. Sindsdien is de professionele ondersteuning daarvoor wegbezuinigd en is de samenleving steeds meer geïndividualiseerd. 'Brede Welvaart betekent een terugkeer naar de sociale basis: de dingen dichtbij de mensen, in hun leefwereld, hun ervaringen en de netwerken en gemeenschappen waarvan ze deel uitmaken. Er zijn wijken waar de Brede Welvaart hoog scoort, terwijl de objectieve indicatoren voor Brede Welvaart een tegengesteld beeld laten zien. Het zijn de plaatsen waar de mensen het samenleven als prettig en positief ervaren, ook al gaat het economisch minder goed. Dat toont aan dat het nodig en mogelijk is om de civil society te versterken door community organizing toe te passen. Zo krijgen mensen de kans om hun plaats aan tafel te claimen. Een organizer werkt op de

achtergrond en brengt mensen bij elkaar op basis van een gezamenlijk probleem, zoals de kwaliteit van de woningen. Dat werkt verbindend en versterkt de democratie: hoe meer mensen gezamenlijk een stem krijgen, hoe meer invloed. Van de mensen in de systeemwereld, beleidsmakers bijvoorbeeld, vraagt dit erkenning en herkenning van de menselijke waardigheid van de burger in alle anders levende vormen - zonder normatief oordeel. Dan ontstaat een heel ander gesprek dan gevoerd wordt met de usual suspects, de mensen die regelmatig betrokken zijn bij gemeenschapsactiviteiten en hun weg in de systeemwereld wel weten te vinden. Het zal een gesprek zijn dat leidt tot betekenisvolle oplossingen voor het leven van mensen.'

Eigen inbreng

'Het is mijn overtuiging dat emancipatie en empowerment uiteindelijk altijd van onderop komen. Mensen moeten zelf in actie komen. Participatie wordt dan niet alleen luisteren en een stem geven aan de burger maar er ook iets mee doen. Het is goed dat wij als sociale professionals een zetje kunnen geven aan gemeenschappen die gemarginaliseerd zijn geraakt in onze sterk geïndividualiseerde samenleving. Met kleine actie-onderzoeken kijk je dan wat er in de praktijk gebeurt en wat je ervan leert op het niveau van kennis en handeling. Het voorleggen van vragenlijsten, het houden van interviews, het is belangrijk. Dat is mijn span of influence. Maar hoe kom je vervolgens van vragen naar doen? Ik denk dat Brede Welvaart voor mensen in posities in de systeemwereld betekent dat zij hun visie veranderen door meer oog voor de burgerlogica te hebben. Burgerlogica hoort in alle fases van de beleidscyclus: samen nadenken, samen acties opzetten, samen uitvoeren en samen evalueren...

Sociale cohesie in de samenleving en bij Zuyd Hogeschool

André Postema over het behoud van sociaal kapitaal

Brede Welvaart heeft al heel wat jaren de aandacht van André Postema. ‘Het gaat in het leven om meer dan louter economische welvaart, al is dat wel een basisbehoefte; de wisselwerking met de omgeving en deel uitmaken van een groter geheel dragen voor een aanzienlijk deel bij aan welzijn en geluk.’ In zijn functie als voorzitter van het College van Bestuur van Zuyd Hogeschool draagt hij die overtuiging van harte uit en hij voorziet daarbij een belangrijke rol voor het onderwijs.

Uit onderzoek blijkt dat gelukkige samenlevingen beschikken over veel sociaal kapitaal - sociale relaties, maatschappelijk vertrouwen, gedeelde normen en waarden, wederkerigheid en inzet voor de gemeenschap. Met een vijfde plaats in het World Happiness Report 2023 scoort Nederland aanzienlijk beter dan vaak wordt gedacht. André Postema: ‘De manier waarop sociale cohesie invulling krijgt onder invloed van een langjarige individualiseringstrend verandert. Ook een chatgroep is een sociaal verband, al is dat anders dan een kerkgenootschap. Niettemin zien we in de samenleving de nodige uitdagingen om het sociaal kapitaal in stand te houden en waar mogelijk te versterken. De invloed van individualisering, de prestatie maatschappij en de technologische ontwikkelingen maken dat het persoonlijke succes en welbevinden sterk leidend zijn. Ook de coronacrisis heeft diepe sporen nagelaten.’

Er gebeurt veel

Voor Zuyd Hogeschool ziet André Postema dan ook een taak om naast de aandacht voor het studiesucces van studenten ook hun welzijn en brede ontwikkeling te ondersteunen. ‘In het hoger beroepsonderwijs acteren we voortdurend op wat het werkveld vraagt. Dat maakt dat we nauw betrokken zijn bij de actuele ontwikkelingen en daarop inspelen met ons onderwijs en praktijkgericht onderzoek. Hierin neemt de thematiek van sociale cohesie, sociaal kapitaal en Brede Welvaart een belangrijke plaats in. Ook heeft Zuyd een aantal transitie-thema’s benoemd waarin de impact op Brede Welvaart een prominente plek heeft. Zo ontwikkelen studenten en bewoners in het kader van het transitiethema Wijkgericht Werken samen mogelijkheden om de fysieke omgeving zodanig in te richten dat de sociale cohesie wordt bevorderd. Ook de omstandigheden en mechanismen die stimuleren dat mensen er

meer voor elkaar zijn, komen aan bod. En dat gebeurt niet alleen in het kader van de opleiding Social Work. Waardevolle Wijken is evenzeer een thema voor bijvoorbeeld de gezondheidszorg-opleidingen van Zuyd. Met Smart Urban Redesign richten studenten Techniek zich op de vormgeving van een passende fysieke omgeving. Het lectoraat Data Intelligence is betrokken bij het ELSA-lab, dat zich richt op het bestrijden van armoede en schulden met behulp van AI. In het economische domein wordt behalve aan belangrijke vraagstukken over arbeidsmarkt en employability gewerkt aan Global Minds, een programma gericht op interculturele competenties. En in het juridische domein richt Preventive Law zich op een nieuw paradigma om juridisering te voorkomen en het conflictmodel te vermijden. Allemaal voorbeelden van onderwijs en onderzoek met een directe link naar sociaal kapitaal en Brede Welvaart.’

‘De manier waarop sociale cohesie invulling krijgt onder invloed van een langjarige individualiseringstrend verandert.’

Fijn en veilig

Behalve als thema voor onderwijs en onderzoek is sociale cohesie ook voor Zuyd als organisatie een belangrijk principe. André Postema: ‘Onze missie is kort en krachtig: “Het begint met jou!” Dat zit in ons DNA. Het is namelijk in toenemende mate duidelijk dat het studiesucces niet losstaat van het welbevinden. Naast het reguliere onderwijsprogramma is signalering en ondersteuning dan ook ingebouwd, zodat voor de studenten een fijne en veilige tijd maximaal gewaarborgd is. We verwachten van iedere docent dat die oog heeft voor de studenten en we coachen elkaar daar ook op. Ook de inrichting van onze organisatie draagt bij aan sociaal kapitaal: onze dertig academies hebben een schaalgrootte waarbinnen studenten en docenten elkaar kennen, zodat signalering en het stellen van hulpvragen mogelijk zijn. Verder is er ondersteuning door studentendecanen en -psychologen en draagt de vormgeving van het studieprogramma bij aan de manier waarop studenten met elkaar in contact zijn. Er wordt veel groepsgericht gewerkt en we zien graag dat studenten op de campussen, dus fysiek op locatie, samenwerken aan opdrachten en projecten. Zo kunnen ze elkaar ondersteunen en eventuele problemen signaleren en bespreken.’

‘Het begint met jou’

Het vertalen van deze missie is volgens André Postema een spannende, moeilijke én leuke opgave. De rol van de docent in het directe contact met de studenten is daarbij cruciaal: ‘De ontwikkelfase waarin de studenten zitten, maakt het extra belangrijk om assertiviteit, weerbaarheid en andere vaardigheden in te bouwen in de curricula en ruimte te geven om meningen en frustraties naar voren te brengen. Of het nu gaat om een onhandig rooster, een verkeerde studiekeuze of het gevoel van onheuse bejegening: als het gesprek daarover goed lukt, kunnen we telkens weer verbeteren en blijft het prettig werken met gemotiveerde studenten die goed in hun vel zitten. Om een veilig klimaat met elkaar te creëren gelden noties als ‘fouten maken mag, ervan leren moet’. Als we dat ook echt voor elkaar krijgen, wordt het nooit een gemeenplaats. In de wisselwerking met en tussen docenten en studenten zijn we een lerende organisatie. Zo geven we invulling aan onze waarden: hecht, oprecht en vol vertrouwen.’

En de docent?

De vraag om naast het overbrengen van kennis ook nog goed te letten op het welbevinden van de studenten, kan voor docenten een extra belasting vormen. ‘De handelingsbekwaamheid van de docenten is van doorslaggevende betekenis. Ik kan me heel goed het enthousiasme voorstellen om je vak over te dragen, maar voor de volledige ontwikkeling van de student is het nodig dat de docent handelt vanuit de integraliteit van de opleiding én de student. Daar hoort samenwerking bij in de vakgroep en de jaarlagen. Daarnaast stimuleren wij de vorming van multidisciplinaire teams waar collega’s een rijke werkrelatie ontwikkelen. Docenten hebben in mijn ogen de belangrijkste baan van het land. Het is topsport, die volgens mijn eigen lerares Duits op de middelbare school begint en eindigt met oprechte liefde voor de leerling. De beroepsvitaliteit, waardering en beloning van docenten verdienen onze volle aandacht. Ook voor hen bouwen we dus aan een omgeving die werkt.’

Investeren moet

‘Er zijn zeer overtuigende studies die tonen dat er een directe relatie is tussen de kwaliteit van de docenten, inclusief de waardering daarvoor, en de studieresultaten en ook het latere maatschappelijke succes van hun leerlingen. Het is vanuit Brede-Welvaartperspectief dan ook volstrekt logisch om te investeren in de opleiding, selectie en waardering van docenten, zodat je de beste mensen in het onderwijs krijgt. In Finland is vijftig jaar geleden een zeer succesvolle onderwijshervorming doorgevoerd, waarbij flink is geïnvesteerd in de kwaliteit van docenten, betere salarissen en het bieden van meer ruimte en vertrouwen. Estland is daar nu ook mee bezig en ook daar zie je PISA-scores snel verbeteren. Nederland kan, nee móet zijn voordeel doen met die ervaringen. Als onderwijsinstelling ben je in mijn ogen verplicht om te zorgen dat de kennis die er is, wordt benut om de goede dingen ook goed in te zetten. Dat is de beste investering in een gelukkige, welvarende samenleving.’

Veiligheid als basis voor ontwikkeling

John Bloebaum over een belangrijke bouwsteen voor welvaart en welzijn

Veiligheid voor mens en samenleving vormt het uitgangspunt én het doel van het werk van John Bloebaum. Hij is algemeen manager en hoofd productontwikkeling van het Innovatielab (iLab) Politie. In het iLab wordt met smart services gewerkt aan nieuwe oplossingen voor veranderende veiligheidsuitdagingen. John Bloebaum ziet een direct verband tussen veiligheid en Brede Welvaart.

‘Waar het mensen goed gaat en basisbehoeften voldoende zijn ingevuld, kan een gevoel van veiligheid bestaan. Deprivatie, het gemis van een factor om normaal te kunnen functioneren, betekent een risico op onveiligheid. Dat uit zich in objectief te meten criminaliteit maar vooral ook in sociale onveiligheid in de onderlinge verhouding tussen mensen.’ John Bloebaum ziet veiligheid als een belangrijke bouwsteen voor de samenleving: ‘Wie zich veilig voelt, heeft eerder een gevoel van welzijn en welvaart. Daarom heeft Brede Welvaart in de beleidsontwikkeling van de politie ruime aandacht: wat is er aan veiligheid nodig, zodat mensen de ruimte voelen om zich te ontwikkelen?’

‘Wie zich veilig voelt, heeft eerder een gevoel van welzijn en welvaart.’

Contact in de samenleving

Dat de politie daar op alle niveaus aan werkt, is voor John Bloebaum een uitgemaakte zaak: ‘Wij zijn een uitvoeringsorganisatie. In naam van de overheid handhaven wij de wet en ligt het geweldsmonopolie bij ons. Er is in de samenleving nog altijd veel waardering en vertrouwen in de politie. Dat tonen onderzoeken jaar na jaar aan. Als organisatie van meer dan zestigduizend mensen hebben wij voortdurend contact met alle lagen van de samenleving, al vindt de interactie niet altijd plaats omdat mensen erom hebben gevraagd. We handelen altijd op dezelfde manier, maar in wijken waar veel zaken spelen, gebeurt dat met een andere intensiteit en hebben we meer en andere samenwerkingspartners. Dan heeft de wijkagent een kleiner werkgebied en zijn partijen als het Zorg- en Veiligheidshuis betrokken bij het

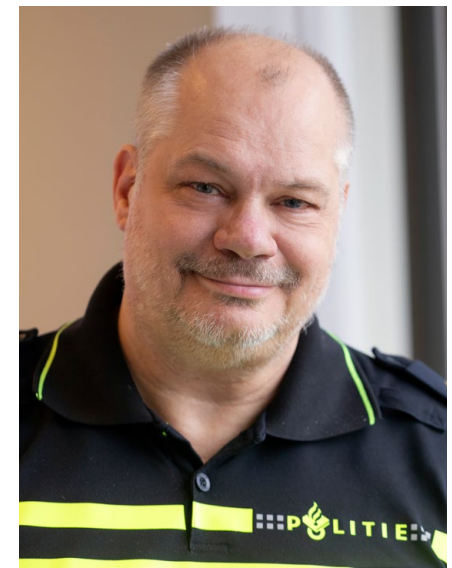
gesprek over maatregelen om de rust en veiligheid te bewaren.’

Innovatie voor slimmer politiewerk

‘Als politie kijken wij niet alleen naar het heden; we zijn voortdurend bezig met de mogelijke risico’s van morgen, overmorgen en verder. Denk vandaag aan terrorisme, motorbendes, ondermijning, drugs- en cybercriminaliteit. Maar het is een voortdurend veranderend speelveld. We werken nu aan de ontwikkelingen om de veiligheid in de toekomst te blijven bevorderen. Daarbij focust het iLab op innovatieve technologische oplossingen om het politiewerk slimmer, efficiënter en effectiever te maken.’ Het iLab is een hub van en voor de politie, gevestigd op de Brightlands Smart Services Campus in Heerlen. Slim samenwerken met onderzoek, onderwijs, overheid en innovatief ondernemerschap ligt hier voor de hand. ‘Wat wij in ons iLab ontwikkelen moet een samenspel vormen tussen de beschikbare technologie en de politiemensen die ermee werken. De politiemensen in de wijk moeten ondersteund worden in hun werk, voor hen moet een ontwikkeling nut hebben. Dat vraagt soms om opleiding, een andere keer moeten we een oplossing anders inrichten om het gebruik ervan te verbeteren en af en toe moeten we nog even wachten op het juiste moment om een instrument te introduceren. Denk hierbij aan NEXUS, een spraakassistent die politiemensen via spraak kan ondersteunen met politiedata. Zij kunnen bijvoorbeeld aan NEXUS vragen ‘Wat is er gebeurd in mijn wijk?’ en NEXUS geeft dan antwoord op basis van de aspecten die deze medewerker binnen zijn of haar context belangrijk vindt.’

Polarisatie

Gevraagd naar datgene wat John Bloebaum in de huidige samenleving ziet, noemt hij zonder aarzelen: ‘Onrust. Het gevoel van tekortkomen en ongelijkheid neemt in mijn ogen toe. De onrust is in het verlengde daarvan een groeiend vraagstuk. Daarbij speelt de beschikbaarheid van technologie en data een dominante rol. Iedereen kan zelf met behulp van breed beschikbare technologie data verzamelen over welk onderwerp dan ook. De eigen beoordeling van die data maakt dat de informatie van de overheid of andere instanties en organisaties gemakkelijk in twijfel wordt getrokken. Mensen kiezen dan voor hun eigen beoordeling en kunnen die realtime delen met medestanders én anderen. Dat vormt in de huidige samenleving een belangrijke bron van onrust en zelfs van polarisatie. Artificial Intelligence (AI) voegt daaraan nog een extra dimensie toe. Generatieve AI is qua output sterk afhankelijk van de input die is gegeven, de manier van trainen. Niet iedereen beseft dat het zo werkt en stapt in die valkuil. Positief is dat de ontwikkelingen om AI te verbeteren snel gaan en dat er Europese wetgeving aankomt die erop is gericht om de gevaren te beteugelen.’

‘Polarisatie wordt door onderzoekers beschouwd als de laatste stap voor radicalisering. Die ontwikkeling wil de politie vóór zijn door ook polarisatie zoveel mogelijk te voorkomen. Daarvoor is een goed contact met alle geledingen in de samenleving essentieel.’

Gesprek

Polarisatie wordt door onderzoekers beschouwd als de laatste stap voor radicalisering. Die ontwikkeling wil de politie vóór zijn door ook polarisatie zoveel mogelijk te voorkomen. Daarvoor is een goed contact met alle geledingen in de samenleving essentieel. John Bloebaum vertelt wat de politie daarvoor inzet: ‘We hebben contact met bestuurders maar vooral ook met de mensen in de wijk. Door de wijk lopen en ongedwongen een gesprek voeren is door de enorme werkdruk bijna niet meer mogelijk. We organiseren wel heel uiteenlopende activiteiten: van jeugd aanpak tot iftar maaltijden tijdens de ramadan en gespreksessies die we zelf initiëren. Daarbij doet taal ertoe. Politie mensen spreken zowel de taal van de mensen in de wijk, van de jeugd maar ook van de bestuurders. Ze zijn in staat om met mensen een gesprek aan te gaan, te levelen en contact te maken. Daar is terecht veel aandacht voor in de opleiding en de bijscholingen. Politie mensen hebben altijd te maken met situaties die niet direct bij de politie thuishoren, bijvoorbeeld mensen met onbegrepen gedrag. Dat maakt dat er altijd meer werk is dan we met de bezetting aankunnen. Ons optreden is er altijd op gericht om het inzetten van geweld te voorkomen, ook al hebben wij het geweldsmonopolie. Geen geweld gebruiken betekent: het gesprek aangaan en daarvoor op elk moment van de dag beschikbaar en bereikbaar zijn.’

Materiële welvaart gaat om veel meer dan inkomen

Bart Frijns over het belang van financiële geletterdheid

.....

Een eerlijker verdeling van de welvaart tussen de mensen die geld hebben en de mensen die niet vermogend zijn, is een terugkerend thema in gesprekken over Brede Welvaart. Bart Frijns, hoogleraar Finance en decaan bij de faculteit Managementwetenschappen van de Open Universiteit, durft de stelling aan dat financiële geletterdheid een voorwaarde is voor meer rechtvaardigheid zonder extra overheidsinspanning. Hij zet zich daarom in om te onderzoeken hoe mensen zelfstandig financiële keuzes kunnen maken, zodat ze niet in uitzichtloze situaties hoeven te komen.

In Nieuw-Zeeland, waar Bart Frijns 14 jaar woonde en werkte, begon zijn onderzoek naar financiële geletterdheid. Hij ontdekte dat het grote groepen mensen ontbreekt aan basale kennis. De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) voert wereldwijde enquêtes uit om financiële geletterdheid van mensen te meten. Keer op keer blijkt die kennis laag. Daarop zal de Nederlandse bevolking geen uitzondering vormen. Veel mensen hebben geen idee hoe rente werkt, wat kopen op afbetaling kost, hoe ze een bankafschrift moeten lezen of hoe ze gebruik kunnen maken van toeslagen zonder het risico te lopen later veel geld te moeten terugbetalen. 'Uit onderzoek in Australië en Nieuw-Zeeland bleek dat veel mensen gewoon geld bleven pinnen tot ze niets meer kregen. Zij hielden geen rekening met hun inkomsten en dachten al helemaal niet na over sparen. De systemen zijn te ingewikkeld, zeker als er op financieel gebied geen scholing plaatsvindt.'

Veronderstelde kennis ontbreekt

'Er wordt een kennisniveau verondersteld dat bij heel veel mensen ontbreekt. Bij het inrichten van systemen voor het betalingsverkeer bijvoorbeeld wordt ervan uitgegaan dat mensen dat zelf allemaal kunnen regelen; de verantwoordelijkheid wordt steeds meer bij het individu gelegd. Dat hoeft geen probleem te zijn mits er begrijpelijk wordt gecommuniceerd. De taal van banken, verzekeraars en overheid is voor veel mensen echter moeilijk te begrijpen. Blijkbaar wordt ook niet gecheckt of brieven, loonstrookjes, websites en dergelijke duidelijk zijn voor het grootste deel van de bevolking. Mensen haken daardoor gemakkelijk af en verdiepen zich verder niet in mogelijkheden die geboden worden. Het zou de moeite waard zijn om eens te onderzoeken in hoeverre mensen in staat zijn om met een abstract fenomeen

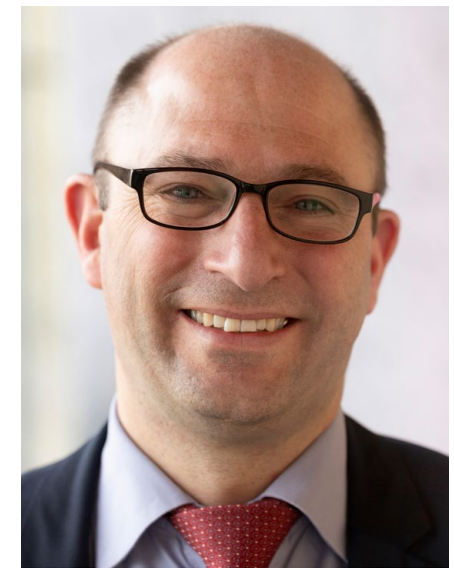
als digitaal geld en creditcards te kunnen omgaan. Het onderwijs is gericht op een werkzaam leven, maar er wordt niet aangeleerd wat mensen moeten en kunnen doen met het loon dat ze ontvangen als ze werken. Op de basisschool, in het voortgezet onderwijs en het beroepsonderwijs zou dat in mijn ogen een vast onderdeel moeten zijn van het curriculum. Zo kan iedereen zijn bestaanszekerheid versterken en voorkomen dat er problematische schulden ontstaan.'

Welvaartsverdeling

'Zo'n 7,6% van de Nederlandse huishoudens heeft problematische schulden en kan die nauwelijks aflossen. Dat zijn 600.000 huishoudens. Daarnaast zijn er nog eens 400.000 huishoudens met risicovolle schulden. Er zijn verschillende verklaringen voor het ontstaan van problematische schulden. Als er eenmaal betalingsachterstanden zijn, blokkeren mensen vaak mentaal en blijft de post nogal eens ongeopend. Vervolgens maakt stress over geld dat er andere problemen ontstaan die voor de buitenwereld moeilijk te herleiden zijn tot de schulden als de echte oorzaak: slechte gezondheid, werkloosheid, relatieproblemen, huiselijk geweld en vereenzaming. Mensen met schulden wachten gemiddeld vijf jaar voordat ze hulp zoeken. In de samenleving is niet alleen een gebrek aan kennis over financiële zaken, het ontbreekt ook aan tools om financiële problematiek te herkennen.' Het lijkt vreemd dat in een samenleving waar vrijwel alles draait om geld, basale kennis ontbreekt. Bart Frijns heeft daarover nagedacht: 'De mensen die wat hoger zijn opgeleid doen die kennis wel op. Zij zijn in staat om vermogen op te bouwen, iets wat mensen die geen zicht hebben op geldzaken veel minder doen. Dat is één van de redenen dat de welvaartskloof breder wordt. Het zou een goede zaak zijn als de overheid zich dat realiseerde en erop zou acteren.'

Te voorzichtig

'Neem de rente. Wie geld dat hij of zij niet nodig heeft, elke maand opzij zet, bouwt binnen een aantal jaren een mooi kapitaaltje op, omdat hij rente op rente krijgt. Wie elke maand moet lenen, blijft daarentegen naast de aflossing rente op rente betalen. Als je dat systeem eenmaal begrijpt, zorg je dat je zo weinig mogelijk leent, of niet koopt op afbetaling. We hebben dit concept uitgelegd in groepen en dan gaat er voor veel deelnemers een wereld open doordat ze beseffen hoe ze hun welvaart en welzijn kunnen verbeteren door slimme financiële keuzes te maken. Voor de overheid betekent meer financiële geletterdheid onder de bevolking, dat het belastinggeld dat nu in projecten ter bestrijding van armoede gestoken moet worden, anders ingezet kan worden. Er is eigenlijk niet eens zoveel nodig om dit voor

elkaar te krijgen en de kansenongelijkheid te verkleinen: personal finance zou een basale skill moeten zijn die kinderen leren in het primair en voortgezet onderwijs.’ Inmiddels zijn er voorzichtige initiatieven om iets te doen aan de kennis van geldzaken, al is het nog beperkt. ‘Iedereen met vragen over de digitale overheid kan inmiddels terecht bij het IDO-loket bij bibliotheken. Ook bieden banken apps waarmee je je bestedingspatroon kunt monitoren. Maar er is echt veel meer nodig.’

‘In de samenleving is niet alleen een gebrek aan kennis over financiële zaken, het ontbreekt ook aan tools om financiële problematiek te herkennen.’

Continu keuzes maken

‘Het is hoog tijd dat er ook voor volwassenen educatie wordt geboden op financieel gebied. Bijvoorbeeld in de vorm van cursussen en avondlessen waar mensen leren hoe ze zelfstandig gezonde financiële keuzes kunnen maken. Geef ik mijn geld uit aan vijf cappuccino’s per week, of zet ik in plaats daarvan elke maand zestig euro opzij voor een nieuwe winterjas? Los ik mijn hypotheek af of niet? Welke hypotheekvorm past bij mij? Wat kost het als ik op afbetaling koop? Waar kan ik als zzp’er financieel wijzer worden? Wat levert het op als ik ga shoppen om bij een andere bank meer rente te krijgen? Hoe zit het met pensioenopbouw en hoe kun je in het herziene pensioenstelsel je keuzes maken? Op dit moment beseffen veel mensen niet dat het loont om af en toe eens te kijken naar je uitgavenpatroon en om daar wat tijd in te steken.’ Bart Frijs vertelt dat de banken in Nieuw-Zeeland elk jaar een groot-scheepse campagneweek organiseren om het financiële bewustzijn van de bevolking te verbeteren. In Nederland krijgt “De week van het geld” die door het NIBUD wordt georganiseerd, lang niet zoveel aandacht.

Toekomst

‘Alle geld dat niet wordt ingezet voor consumptie kan bijdragen aan kapitaalopbouw. Omgekeerd draagt geld dat in welke vorm dan ook geleend wordt, bij aan een schuldenlast. Geld genereren is dus niet alleen een kwestie van hard werken. Door bijvoorbeeld een woning te kopen, te sparen en door de pensioenafdracht vergaren mensen ook kapitaal. Er wordt momenteel wereldwijd gezocht naar vernieuwde vormen van kapitalisme om de economische ongelijkheid te bestrijden. Gezien het feit dat grote groepen nu al nauwelijks begrijpen hoe het werkt, is het de vraag of niet eerst gezorgd moet worden dat de financiële geletterdheid toeneemt. Er wordt op tal van fronten steeds grotere zelfredzaamheid van mensen geveerd, terwijl de benodigde basis daarvoor ontbreekt. Brede Welvaart betekent ook dat je mensen de instrumenten geeft om zelfstandig materiële welvaart te verwerven.’

Grensoverstijgend contact is een *must have*

Vincent Pijnenburg over de noodzaak van samenwerken in de grensregio

Vincent Pijnenburg is lector Cross-Border Business Development bij Fontys Hogeschool in Venlo. Daarnaast is hij voorzitter van de Business Club Maas Rhein die zich voor bedrijfsleven, overheid, politiek, cultuur en onderwijs richt op alles wat te maken heeft met zakendoen in het Nederlands-Duitse grensgebied. Hij acht een Euregionaal perspectief op Brede Welvaart noodzakelijk voor de grensregio.

‘De opgaven voor onze aarde zijn enorm. We naderen het tipping point voor de draagkracht van de planeet, waardoor we als mensheid voor enorme transitieopgaven staan. Het vergt systeemdenken op wereldniveau om de vraagstukken aan te pakken. Immers lucht- en zeestromingen, maar ook de vluchtelingenstromen zijn mondiaal. De sustainable development goals van de VN vormen een universele oproep om een einde te maken aan armoede en om vrede en welvaart te realiseren en de planeet te beschermen. Tegelijk is de welvaart in het rijke deel van de wereld enorm en kun je je afvragen welke bijdrage je van de armere landen mag vragen.’ Vincent Pijnenburg ziet de noodzaak van de grote bewegingen, maar vraagt zich af hoe het ons gaat lukken om de wereldwijde opgaven aan te pakken, terwijl het zelfs aan de Nederlands-Duitse grens nauwelijks lukt om de belangrijke zaken te adresseren. ‘Als we in de eigen regio niet over grenzen heen kunnen nadenken over Brede Welvaart, gaan we de globale opgaven niet tackelen.’

Hoe zit het echt?

Het discours over Brede Welvaart is in de ogen van de lector te sterk gebaseerd op kwantitatieve monitoring die bovendien niet is afgestemd op het feitelijke functioneren van de regio: ‘Neem het Noord-Limburgse Mook en Middelaar. Die gemeente is gericht op de regio Arnhem-Nijmegen en het grensgebied rond de Duitse stad Kleef. Als COROP-gebied is Mook en Middelaar ingedeeld bij de langgerekte regio Noord-Limburg. Die territoriale indeling matcht niet met de functionele verbindingen, waardoor kwantitatieve informatie op COROP-niveau onvoldoende zegt over de daadwerkelijke situatie en ontwikkelingen. Het is belangrijk om de cijfers te duiden en te nuanceren, een geluid dat steeds breder gedragen wordt.’ Door middel van kwalitatieve duiding kan duidelijkheid ontstaan over de functionele verbindingen die de administratieve grenzen overstijgen. ‘Daarbij zou niet alleen de homogeniteit in beeld moeten

komen, want juist de kracht van heterogeniteit verdient de volle aandacht. Op korte afstand kunnen zich immers al grote verschillen in cultuur, architectuur, sfeer en in welvaart en welzijn voordoen. Mede doordat ik geboren ben aan de grens tussen Nederland en Duitsland, hebben die verschillen mij altijd gefascineerd. In mijn werk concentreer ik me op het grenscontact tussen Nederland en Duitsland en onderzoek ik samen met studenten wat de grens doet met het gedrag van mensen en hoe welvaart grensoverstijgend wordt ervaren.’

Grensoverstijgende samenwerking

‘Wetenschappelijk bestaat hiervoor belangstelling. NEIMED en ITEM (Institute for Transnational and Euregional cross border cooperation and Mobility) hebben in het verlengde van het rapport “Elke regio telt” een project opgestart om te bereiken dat de grensoverstijgende Brede Welvaart zwaarder meegewogen wordt bij investeringsbeslissingen. Bestuurlijk zou ik graag sterkere aandacht voor de grenscontext van de eigen regio terug zien komen. Met zo’n lange grens met het buitenland zou je structurele aandacht verwachten voor interactie met de buurlanden. Nu blijft het vaak bij marginale en incrementele initiatieven. Resultaten zijn echter te veel afhankelijk van de politiek-bestuurlijke dynamiek en die is onvoldoende stabiel om de echte opgaven aan te pakken. Er liggen kansen en mogelijkheden en om die te benutten is bestuurlijk leiderschap noodzakelijk. Er worden nu op onderdelen wel verbindingen gelegd, maar de noodzaak om grensoverstijgend te denken en te handelen wordt in mijn ogen onvoldoende gevoeld. Grensoverstijgende samenwerking lijkt een *nice to have* die snel van tafel valt als het gaat om prioritering. Overheid, onderwijs en bedrijfsleven dienen hiervoor samen de mouwen op te stropen.’

De grens als opening

Gevraagd naar de werkvelden en thema’s voor samenwerking, ziet Vincent Pijnenburg tal van mogelijkheden: sport, cultuur, klimaat, economie, onderwijs, mobiliteit. ‘Maar waar het om gaat is een visie die uitmondt in een uitvoeringsagenda Brede Welvaart voor het grensgebied. Waar na de Tweede Wereldoorlog verschillende Euregionale samenwerkingen langs de Nederlands-Duitse grens tot stand kwamen met het oog op sociale cohesie en vrede, zijn er nu samenwerkingsverbanden nodig in de vorm van grensoverstijgende quadruple helices, zodat we vanuit verschillend perspectief integraal kunnen kijken naar de vraagstukken die bijdragen aan Brede Welvaart. Op ieder beleidsdossier zouden beslissers aan beide zijden van de grens moeten meewegen wat een besluit betekent voor de buurlanden. De opgaven waar Limburg voor staat kunnen immers niet los worden gezien van de grenscontext.’

Rekening houden met elkaar vraagt om contact, samenwerking en wederzijds vertrouwen. Thema's als arbeidsmarkt en onderwijs hangen bijvoorbeeld sterk met elkaar samen. Zonder euregionaal onderwijs zijn er te weinig talenten voor de vele bedrijven in Limburg die actief zijn in en met de buurlanden. Maar ook ruimtelijke ordening en hernieuwbare energie zouden veel meer met een grensoverstijgende blik opgepakt kunnen worden. De grens hoeft niet alleen een einde te zijn, maar kan juist ook een opening zijn naar iets nieuws!

Verschillen overbruggen

Voor een vergelijkbare benadering als Brede Welvaart is in Duitsland nauwelijks aandacht. In 2018 verscheen een overheidsrapport (www.gut-leben-in-deutschland.de) dat welzijnsindicatoren gebruikt die vergelijkbaar zijn met de indicatoren die in Nederland worden gebruikt voor het meten van Brede Welvaart. In 2022 werd voor het eerst een speciaal hoofdstuk met de titel "Duurzame en inclusieve groei - dimensies van welzijn meetbaar maken" toegevoegd aan het economisch jaarverslag van de Duitse regering. Hierin wordt een groot aantal indicatoren gepresenteerd die ook betrekking hebben op een breder concept van welzijn. Tot nu toe heeft deze benadering echter weinig aandacht gekregen. 'Waar we in Nederland voornamelijk denken over manieren om samen al polderend verbeteringen door te voeren, gebeurt dat in Duitsland meer verticaal. Ook zijn er andere termen in de beide landen. Je zult dus eerst een gemeenschappelijk kader en vakjargon moeten ontwikkelen en elkaar op sociaal-cultureel vlak leren kennen. Dat kost tijd, zoals het opbouwen van een vertrouwensrelatie altijd tijd kost. We zien gelukkig bij steeds meer gemeentes aan beide zijden van de grens dat zowel bestuurders als beleidsmakers de grensoverstijgende samenwerking in hun portefeuille hebben. Dat is een positief signaal dat zeker gecontinueerd en verder geïnstitutionaliseerd moet worden.'

Ken je burens

Hoe die beweging meer kracht kan krijgen, is voor Vincent Pijnenburg een veelzijdige uitdaging. 'Het grensthema kenmerkt zich door zijn multidisciplinaire karakter en de vele stakeholders met verschillende niveaus van invloed. De invloed van de Haagse politiek is bijvoorbeeld groot. Maatregelen zoals het beperken van het aantal internationale studenten werken de ontwikkeling van grensoverstijgende samenwerking tegen. Er zouden meer politici moeten zijn die zijn opgegroeid aan de grens, zodat de Tweede Kamer een vertegenwoordiging is van alle regio's. Het verbreedt namelijk je wereldbeeld als je weet dat de wereld er een paar kilometer verderop anders uitziet. Dat is ook wat wij onze studenten willen meegeven: een 360 graden mindset. Voorheen was de regio het *daily urban system*. Door de toegenomen mobiliteit en globalisering is de aandacht voor wat de eigen regio te bieden heeft, sterk afgenomen. Ook de media spelen daarin een belangrijke rol; de blik is gericht op de angelsaksische wereld. Het onderwijs heeft dan ook een belangrijke taak om te zorgen dat er bewustzijn is voor de kansen in de eigen regio. Voor Limburg is dat dus een grensoverstijgende regio. Het is belangrijk dat jonge mensen de overeenkomsten en de verschillen zien en daarmee hun wereld vergroten. Het spreken van elkaars taal kan daaraan een grote bijdrage leveren. Er liggen kansen aan de grens!'

De menselijke maat

Gaby Vanhommerig over kleinschaligheid door infrastructurele verbindingen

.....

‘Er lijkt in de samenleving een voorzichtige kanteling gaande. De grote waarde van ecologie en sociaal kapitaal wordt sterker gevoeld, nadat economie lange tijd de boventoon heeft gevoerd. De aarde verdient die aandacht; voor onze voeding, zuurstof en leefsituatie zijn wij afhankelijk van haar. Belangrijke voorwaarde is echter dat welvaart en welzijn werkelijk breed worden gedeeld en beleefd, Brede Welvaart dus. Pas als voorzien is in een woning, inkomen en sociale veiligheid, kun je verwachten dat mensen echt naar buiten treden en in actie komen.’

Aan het woord is Mendum-architect Gaby Vanhommerig. ‘Zuid-Limburg vormt mijn thuisbasis. Er zijn hier nog kleine kernen met een schaalgrootte die voor de inwoners een overzichtelijke en daardoor veilige sociale omgeving vormen. Die schaalgrootte is in mijn ogen een basis waarop Brede Welvaart gebouwd kan worden. Ook is de samenstelling van de bevolking zodanig dat er een brede basis is voor contact en initiatieven.’ Als voorbeeld geeft ze het levendige verenigingsleven in haar eigen dorp en het feit dat mensen soms jarenlang in actie zijn voor het behoud van voorzieningen. ‘Maar ook hier zie je dat mensen steeds minder tijd kunnen vrijmaken voor elkaar. Het tempo van de prestatie maatschappij, waar de economie altijd op nummer één staat, is niet gezond voor mensen en samenlevingen en al helemaal niet voor de aarde. Het is hoog tijd om terug te keren naar de menselijke maat.’

‘Er zijn hier nog kleine kernen met een schaalgrootte die voor de inwoners een overzichtelijke en daardoor veilige sociale omgeving vormen. Die schaalgrootte is in mijn ogen een basis waarop Brede Welvaart gebouwd kan worden.’

Sample je eigen leven

Als architect heeft Gaby Vanhommerig in de loop van de jaren een heel eigen visie ontwikkeld op de regio. In het verlengde daarvan heeft ze ideeën over concrete ingrepen die het dagelijkse leven in Zuid-Limburg kunnen verbeteren met het oog op Brede Welvaart. Vertrek- en eindpunt

zijn de individuele mensen en hun dagelijkse leven: ‘Met elk architectonisch ontwerp faciliteer ik de bewegingen én de onderlinge contacten. In huis of op hun werkplek verplaatsen bewoners zich voortdurend tussen de ruimtes en daar moet de inrichting van het gebouw op afgestemd zijn. Buitenshuis kun je die denkwijze ook toepassen. Mensen zijn het ene moment thuis, gaan naar de stad om te shoppen, keren terug naar huis en lopen een uur later in het bos om de hond uit te laten. Iemand anders begint de dag ook thuis, verschijnt op zijn werk, gaat daarna de stad in, verplaatst zich weer naar huis en rijdt later op de avond nog naar de bioscoop. Al die bewegingen zijn mogelijk dankzij een enorm netwerk van wegen, fietspaden, trottoirs en spoorwegen. Iedereen kan op die manier zijn of haar leven als het ware bij elkaar samplen. Maar het is de vraag of de manier waarop de regio nu is ingericht nog wel past bij de ontwikkelingen die nodig zijn voor de toekomst.’

Ruimte voor natuur en mens

Daarom is een helicopterview op Zuid-Limburg zinvol: ‘Dit gebied met zijn prachtige heuvelachtige landschap is een “omgekeerde stad”. De meeste steden ontwikkelen zich vanuit het centrum naar buiten. In deze regio gebeurt het omgekeerde: het aantrekkelijke groene middengebied wordt omsloten door Parkstad Limburg en Aken, Maastricht en Sittard-Geleen. Wonen en werken in een omgekeerde stad is bijzonder comfortabel: de stedelijke functies zijn dichtbij en het gebied is kleinschalig ingericht. Met zo’n 955 inwoners per vierkante kilometer is Zuid-Limburg na Zuid- en Noord-Holland het dichtstbevolkte gebied van Nederland. Dankzij het groene midden hebben we dat gevoel echter niet. Dat is iets om heel zuinig op te zijn. Ik zie kansen om met een aantal revolutionaire ingrepen in de infrastructuur ruimte voor de natuur te behouden en zo het levensgeluk van de inwoners en de sociale samenhang in de regio te behouden en te versterken.’

Weg zonder auto

Sinds haar afstudeerproject in 2004 aan de TU Eindhoven onderzoekt Gaby Vanhommerig oplossingen voor verbindingen in Zuid-Limburg die het voor iedereen mogelijk maken om een eigen “ideale stad” bij elkaar te samplen. Destijds was haar plan gebaseerd op een netwerk van bestaande spoorwegen, voormalige mijnspoorwegen en trambanen. Ze legt de doorontwikkeling van dat idee uit aan de hand van een gedachtenoefening voor het oostelijke deel van het Zuid-Limburgse heuvelland: ‘We hebben allemaal minstens één auto voor de deur staan en mede daardoor zijn winkels en andere voorzieningen in de dorpen de afgelopen

decennia nagenoeg verdwenen. In een project dat ik onlangs met naaldkunstenaar Jet Nuij heb uitgevoerd, heb ik een aanname gedaan: stel we leven zonder auto's. Ik heb geïnventariseerd hoe groot de afstanden zijn tussen de kleine kernen in mijn directe omgeving: één tot drie kilometer. Dat zijn afstanden die te voet of met de fiets voor bijna iedereen gemakkelijk te overbruggen zijn. Hoe mooi zou het zijn als we een vorm van openbaar vervoer zouden hebben die daarop afgestemd is? Binnen een cirkel van één kilometer kun je vijf of zes keer per uur opstappen op een vervoersmodaliteit om vervolgens aan te sluiten op het grotere OV-net. In mijn ogen kan zo'n netwerk heel veel opleveren. De bestaande wegen kunnen gebruikt worden voor de nieuwe modaliteit en worden zo sterk ontlast. Dat betekent: minder onderhoud en ook minder nieuw asfalt. De reis zal iets meer tijd in beslag nemen, maar met een hoge frequentie van het nieuwe vervoermiddel zullen veel mensen er gebruik van maken. De kleine momenten van vertraging die dan ontstaan, dragen bij aan een gezonde gedragsverandering. Een rustiger tempo maakt het immers mogelijk om wat meer te genieten van de rust en de schoonheid van het landschap. De lichaamsbeweging naar en van het opstappunt levert hoe dan ook gezondheidswinst op. En tot slot: mensen ontmoeten elkaar als vanzelf, wat in deze tijden van vereenzaming hard nodig is.'

'Het huidige systeem van gerichtheid op winstgevendheid is echter ziekmakend, het heeft een tempo dat mensen eigenlijk niet meer kunnen bijhouden. Hoe mooi zou het zijn als we dat in deze regio radicaal kunnen doorbreken en een stap zetten om de Brede Welvaart van de inwoners te vergroten?'

Radicaal

'Door de bewegingen van mensen tussen de belangrijke punten in een gebied te inventariseren, kun je er als het ware een raster op projecteren. Voor de realisatie maak je vervolgens gebruik van het bestaande wegennet en van de fiets- en wandelpaden. Het enige wat er nodig is, is die frequente vervoersmodaliteit en een overheid die de meerwaarde ervan inziet.' Of het er ooit van zal komen? Gaby Vanhommerig vreest dat niet het welzijn van de inwoners en bezoekers van Zuid-Limburg de doorslag zal geven, maar dat de overheid zal terugschrikken voor de kosten en het revolutionaire karakter van een dergelijk uniek experiment. 'Dit vergt durf en het vermogen om langjarig te investeren. Het huidige systeem van gerichtheid op winstgevendheid is echter ziekmakend, het heeft een tempo dat mensen eigenlijk niet meer kunnen bijhouden. Hoe mooi zou het zijn als we dat in deze regio radicaal kunnen doorbreken en een stap zetten om de Brede Welvaart van de inwoners te vergroten?'

Samenvatting

Iedereen heeft voeding nodig, schone lucht om te ademen, een dak boven zijn of haar hoofd, veiligheid en sociale verbinding om zich te kunnen ontwikkelen. Maar niet voor iedereen zijn die zaken voldoende beschikbaar en zeker niet in gelijke mate, niet in Limburg, niet in Nederland en al helemaal niet wereldwijd. De veranderingen die nodig zijn op weg naar een evenwichtigere verdeling van welvaart, hebben een dusdanige omvang en reikwijdte dat velen terugschrikken om ermee te beginnen. Dat brengt het gevaar met zich mee dat plannen wel worden gemaakt, maar niet tot uitvoering komen. Of dat velen de stip op de horizon niet erkennen en daarom een standpunt innemen en dialoog uit de weg gaan.

Brede Welvaart is een belangwekkend instrument om weloverwogen keuzes te maken op de verschillende thema's. Beleidsinterventies in één thema kunnen zowel positieve als negatieve gevolgen hebben voor andere thema's en ook dat moet in ogenschouw genomen worden. Het opbouwen van een toekomst is een continu proces dat een voortdurende, intensieve dialoog vereist tussen politiek, bestuur en samenleving. Brede Welvaart biedt een kader om aan de slag te gaan met die dialoog die moet leiden tot de transities waar de samenleving een weg in te zoeken heeft.

In de bijdragen belichten twaalf mensen verschillende aspecten van Brede Welvaart vanuit persoonlijk en professioneel perspectief. Deze samenvatting geeft een impressie.

Welzijn

Fysieke, mentale en sociale aspecten vormen de voorwaarden voor welzijn, welbevinden, welvaren, welstand, een gevoel van levensgeluk. Concreet gaat het om een adequate levensstandaard, sociale verbindingen en een (redelijke) mate van autonomie. Vrijwel elk beleidsterrein bij de (gemeentelijke) overheid heeft te maken met het welzijn van de inwoners nu en in de toekomst. Maar ook werkgevers, onderwijsorganisaties, professionals en individuen hebben een eigen rol en verantwoordelijkheid om bij te dragen aan meer welzijn voor iedereen. Verantwoordelijke ondernemers beseffen dat het menselijk kapitaal hun grootste goed is. Zij zorgen daarom dat de medewerkers kunnen functioneren en presteren in een gezond werkklimaat. Het onderwijs ziet zich enerzijds geconfronteerd met de gevolgen van de coronajaren, waardoor studenten mentaal en sociaal extra aandacht nodig hebben en heeft anderzijds te maken met een samenleving die sterk individualiseert, gericht is op succes en prestatie en waar technologische ontwikkelingen steeds meer invloed hebben. Professionals en individuen ontwikkelen oplossingen om bij te dragen aan sociale cohesie, vermindering van armoede en uitsluiting en kennis over tal van aspecten van welzijn.

Denkrichtingen om het brede welzijn te vergroten:

- Monitoring van het welbevinden als basis voor beleid;
- Erkenning van ieder individu als een medemens met waarde, inclusief leden van gemarginaliseerde groepen;
- Het bevorderen van betekenisvolle relationele verbindingen, bouwen aan een civil society met behulp van community organizing;
- Het tegengaan van consumentisme, bijvoorbeeld door het initiëren van een buurt-economie;
- Aandacht voor kleinschaligheid in wijken en dorpen, waardoor ontmoeting bevorderd wordt;
- Erkenning van de unieke schoonheid van de regio en de betekenis die dat kan hebben voor de inwoners.

Materiële welvaart

Materiële welvaart vormt een onmisbare basis van het bestaan: voedsel, een woning en het vooruitzicht dat dat er morgen en overmorgen ook nog is. Het ontbreken van voldoende materiële welvaart is een stressfactor die de gezondheid negatief beïnvloedt en het denkvermogen aantast. De sustainable development goals van de VN vormen een universele oproep om een einde te maken aan armoede en om vrede en welvaart te realiseren en de planeet te beschermen. Het garanderen van basale bestaanszekerheid heeft de nodige urgentie, al was het alleen maar om voldoende draagvlak te creëren voor de belangrijke transities.

Economie en arbeidsmarkt vormen de beleidsthema's die veelal leidend zijn wanneer het gaat om materiële welvaart. De samenleving stelt echter nieuwe vragen en dat zal gevolgen moeten hebben voor de economische activiteiten in Limburg. In combinatie met de demografische ontwikkelingen en de effecten daarvan op de personeelsvraag voor de zorg, het onderwijs, de horeca, de techniek en de veiligheid, dreigt op collectief niveau het gevoel van welzijn ernstig in het gedrang te komen.

Met het oog op het vergroten van materiële welvaart zijn er verschillende invalshoeken:

- Welvaartstekorten worden veelal bestreden door te streven naar meer economische groei. Een bewuste keuze voor een ecologische, sobere levensstijl zou een alternatief kunnen zijn;
- Op individueel niveau is aandacht nodig voor financiële geletterdheid om te voorkomen dat mensen kansen laten liggen om hun welvaart te vergroten anders dan door arbeid, of zelfs in problematische schulden belanden door gebrek aan inzicht in financiële systemen;
- Gezien de demografische ontwikkelingen en veranderende visies op arbeidsmigratie, milieu en veiligheid neemt het belang van samenhang en een integrale benadering van initiatieven toe;

- Onderzoek is nodig om te zien welke effecten keuzes hebben. Buiten de economie worden immers andere maatstaven gehanteerd dan concurrentiekracht, innovatie of winstgevendheid;
- Samenwerking over de lands- en provinciegrenzen heen biedt kansen en lijkt daarom logisch. Dit vraagt structurele bestuurlijke aandacht;
- Het huidige belastingsysteem maakt in veel gevallen niet dat meer werken financieel meer oplevert, waardoor de personeelstekorten in sectoren als zorg, onderwijs, techniek nog moeilijker te bestrijden zijn.

Gezondheid

Tal van factoren bedreigen de gezondheid van grote groepen mensen in de Limburgse samenleving. Stress, gebrek aan bestaanszekerheid, prestatiedruk, slechte woonomstandigheden maar ook gebrek aan sociale verbindingen veroorzaken gezondheidstekorten. Een slechte gezondheid heeft effect op alle levensgebieden, maar het werkt ook andersom: wie zich veilig voelt, betekenisvolle relaties heeft, zingeving ervaart en in het dagelijks leven een rol heeft, voelt zich minder ongezond. Daarom is het belangrijk een afweging te maken bij het bestrijden van gemeten gezondheidsachterstanden. Als voorbeeld een dilemma rond stoppen met roken. Stoppen met roken is zeker een gezond besluit, maar in sommige groepen is samen een sigaretje roken een essentieel sociaal bindmiddel en een reden om elkaar op te zoeken. Zonder dat bindmiddel neemt het risico op vereenzaming toe.

Met het vooruitzicht van een groeiende groep ouderen die gemiddeld steeds ouder worden, neemt het belang van gezondheid en gezondheidszorg toe. Het ziet er naar uit dat de personeelstekorten in de zorg ernstige vormen gaan aannemen, waarop de samenleving nog geen antwoorden heeft.

Om gezondheid te bevorderen is het belangrijk dat bij het inrichten van de regio nagedacht wordt over een (infrastructurele) maatregelen die ertoe bewegen bevorderen, voorzien in ontmoetingspunten en gelegenheid bieden om erop uit te gaan en te genieten. In de Regio Deal voor Centraal Westelijk Zuid-Limburg staan daarom niet alleen sterke en gezonde steden en kernen, een grensoverstijgende innovatieve en circulaire economie centraal, maar ook een versterkt Nationaal Landschap als groene long voor Zuid-Limburg. Zuid-Limburg is immers een "omgekeerde stad": een ring van steden rond een groen gebied met tal van kleine kernen. Vervoersverbindingen tussen stad en groen verdienen de aandacht.

Arbeid en vrije tijd

Werk is meer dan een bron van inkomen; het is ook deel van iemands identiteit en draagt bij aan zelfontwikkeling, eigenwaarde en sociale interactie. Er zijn echter opkomende vraagstukken rond werk en arbeid: aanzienlijke aantallen werknemers ervaren een gebrek aan controle over hun werk, werktijden en inkomen. Daarnaast zullen de grote transities op

digitaal gebied, door verduurzaming en vergroening effect hebben op bestaande banen en de toekomstige vraag in de arbeidsmarkt. Ook demografische ontwikkelingen, personeels-tekorten en het aantrekken van arbeidsmigranten beïnvloeden hoe we toekomstig werk willen invullen.

Het tempo van de prestatie maatschappij, waar de economie altijd op nummer één staat, heeft effect op de gezondheid van individuen en de betrokkenheid bij de samenleving. Het streven is een regio met Brede Welvaart, waarbij werk, economie, samenleving en milieu met elkaar in balans zijn.

Brede welvaart kan volgens het CBS worden omschreven als de kwaliteit van leven hier en nu en de mate waarin deze ten koste gaat van de brede welvaart van latere generaties of van die van mensen elders in de wereld.

Het betreft alles wat mensen van waarde vinden. Wat van waarde is, wordt daarbij breed opgevat: het gaat bijvoorbeeld om het kunnen voorzien in het levensonderhoud, gezondheid, veiligheid, persoonlijke ontplooiing en sociale contacten. Het CBS deelt het concept op in acht verschillende thema's: welzijn, materiële welvaart, gezondheid, arbeid en vrije tijd, wonen, samenleving, veiligheid, en milieu.

Wonen

Overall is ruimte voor nodig: natuur, wonen, economie, vervoer, energietransitie. Opnieuw worden keuzes gevraagd. Arbeidsmigranten zijn belangrijk voor de economie en de tekortsectoren, maar zij hebben ook woonruimte nodig. Een bloeiende economische regio als Brainport Eindhoven doet een beroep op Limburgse buurgemeenten, waaronder Weert. Dat roept vragen en dilemma's op ten aanzien van het effect op het karakter van een stad, de woningmarkt voor de eigen inwoners en het behoud van het voorzieningenniveau.

Voor starters is het ook in Limburg niet gemakkelijk om een woning te bemachtigen, zeker niet als jonge mensen kampen met studieschulden.

Op dit moment is het nog goed wonen in vrijwel heel Limburg. Kleinschaligheid in dorpen en wijken heeft grote betekenis voor de sociale binding die het wonen aangenaam maakt en het welzijn versterkt. Om dat zo te houden is het onontbeerlijk te blijven beseffen dat ruimte, de nabijheid en bereikbaarheid van natuurgebieden, bereikbaarheid van rustige omgevingen

een belangrijke waarde vertegenwoordigen. Dat wordt ook benadrukt in de Regio Deal voor Centraal Westelijk Zuid-Limburg. Zuyd Hogeschool heeft een lectoraat Smart Urban Redesign dat zich met onderzoeksprojecten richt op de verbetering van leefbaarheid, kwaliteit van leven en welzijn in de gebouwde omgeving.

Samenleving

De wisselwerking met de omgeving, deel uitmaken van een groter geheel: het draagt voor een aanzienlijk deel bij aan welzijn en geluk. Uit onderzoek blijkt dat gelukkige samenlevingen beschikken over veel sociaal kapitaal, sociale relaties, maatschappelijk vertrouwen, gedeelde normen en waarden, wederkerigheid en inzet voor de gemeenschap. Met een vijfde plaats in het World Happiness Report 2023 scoort Nederland aanzienlijk beter dan vaak wordt gedacht.

De samenleving verandert echter. Omgaan met een veranderende samenleving vraagt om keuzes om het goede te behouden en ongewenste ontwikkelingen in het vizier te hebben en erop te anticiperen. De uitdagende transities veroorzaken inmiddels duidelijk voelbare onrust en versterken tegenstellingen. Gevoelens van onmacht en onrechtvaardigheid nemen toe. Meerstemmigheid hoort echter bij een samenleving als de onze, al lijkt het steeds ingewikkelder om met elkaar in dialoog te treden.

Brede Welvaart vraagt een terugkeer naar de sociale basis: de leefwereld van de mensen, hun ervaringen en de netwerken en sociale verbanden waar ze zich in bewegen. Participatie is een belangrijk aspect van Brede Welvaart. Het gaat om samen denken en doen, ieder vanuit de eigen rol en verantwoordelijkheid, en altijd op basis van gelijkwaardigheid. Het is daarbij belangrijk dat er professionele ondersteuning is om als collectief iets te bereiken. Op die manier kunnen emancipatie en empowerment van onderop worden gestimuleerd en krijgen burgers, ook die uit gemarginaliseerde groepen, een stem.

Brede Welvaart is ook gebaat bij een eerlijker verdeling van welvaart en macht tussen mensen. De systemen zijn daar echter niet op ingericht. Beleidsmechanismen zijn vooral gericht op efficiëntie en standaardisatie en vergen kennis die bij grote groepen mensen niet voorhanden is. Wie niet de juiste symbolen qua taal, gedrag en uiterlijk bezit, heeft geen toegang tot de systeemwereld. Van degenen die werkzaam zijn in die wereld mag verwacht worden dat zij zich bewust zijn van de mechanismen en uitsluiting tegengaan. De structuren en beleidsmechanismen zijn echter diepgeworteld.

Begrip voor en erkenning van de ander(en) is noodzakelijk om veranderingen teweeg te brengen – op wereldniveau en dichtbij. Maar zelfs op de schaal van Limburg en de grens-regio's is het niet eenvoudig om verschillen te overbruggen. De opgaven van Limburg kunnen echter niet los worden gezien van de context van het grote omringende buitenland waar op korte afstand een heel andere wereld lijkt te bestaan.

Veiligheid

Veiligheid is een belangrijk element van Brede Welvaart. Het is een basis voor ontwikkeling. Waar het mensen goed gaat en basisbehoeften voldoende zijn ingevuld, kan een gevoel van veiligheid bestaan. Deprivatie, het gemis van een factor om “normaal” te kunnen functioneren, betekent een risico voor de veiligheid. Dat komt tot uitdrukking in stijgende criminaliteitscijfers, maar met name ook in gebrek aan sociale veiligheid in de onderlinge verhoudingen. De politie neemt Brede Welvaart daarom mee in de beleidsontwikkeling. In de praktijk betekent het dat de politie contact onderhoudt met alle geledingen in de samenleving.

De huidige toenemende onrust in de samenleving kan leiden tot polarisatie en doet dat ten dele al. Het ontstaan van die polarisatie is onder meer toe te schrijven aan de breed beschikbare technologie, waardoor data gemakkelijk te verzamelen en te delen zijn. Voor de beoordeling van data doen steeds meer mensen een beroep op hun eigen beoordelingsvermogen zonder te beseffen hoe Generatieve AI werkt. Het gevoel van tekortkomen en ongelijkheid neemt toe. De achterliggende systeemproblemen zouden aangepakt moeten worden, omdat polarisatie op de loer ligt. Polarisation wordt door onderzoekers beschouwd als de laatste stap op weg naar radicalisering, een stap die de overheid vóór wil zijn.

Milieu

Transities om de klimaatverandering tegen te gaan hebben topprioriteit en de uitdagingen daarbij zijn enorm. Maatregelen kunnen immers de economische groei vertragen en lang niet iedereen is ervan overtuigd dat er een dringende noodzaak is.

Met zo'n 955 inwoners per vierkante kilometer is Zuid-Limburg na Zuid- en Noord-Holland het dichtstbevolkte gebied van Nederland. Dankzij het groene midden hebben we dat gevoel echter niet. Dat is iets om heel zuinig op te zijn.

Terugkijkend zijn het twaalf prachtige perspectieven op belangrijke thema's. Samen werken aan Brede Welvaart is onze opdracht naar de toekomst toe, die we elk op onze eigen manier kunnen invullen. Bekendheid en begrip zijn hierbij een mooie eerste stap en we hopen u te inspireren tot een eerste stap of tot vervolgstappen richting Brede Welvaart.

